ZRINYI JLONA

Fényképezte Simonyi A. Kiadja Ráth Mór.

ZRINYI ILONA.

A munkácsi várból a budai főhadi parancsnoksághoz, onnan nem rég *B. Baldacci Antal* birtokába került eredeti olajfestvényről.

ZRINYI ILONA

ÉLETRAJZA.

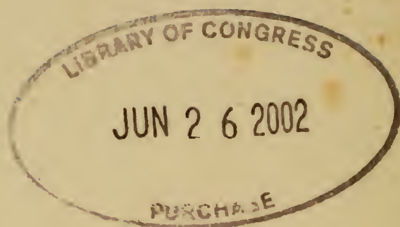

IRTA

HORVÁTH MIHÁLY.

PEST, 1869.

KIADJA RÁTH MÓR.

LIBRARY OF CONGRESS
JUN 2 6 2002
PURCHASE

LC Control Number
2002 432396

Egy nő életképét akarom vázolni, kinek tragikai viszontagságai szintugy mint a jó és balszerencsében nyilvánított személyes tulajdonságai iránta keblünkben meleg érdekeltséget ébreszthetnek; kinek lelke oly nagy, kedélye oly szép vala, hogy nemének dísze lett volna, ha nemzetségének fénye s testi szépségének varázsa nem járul vala is egyénisége dicsőségének emeléséhez. Egy nő életét szándékozom leírni, ki iránt szintannyi szánakozást fakaszthat bennünk a mostoha sors, melynek csapásai által sujtaték, mint amennyi rokonszenvre s tiszteletre ragad a lelki erő s nagyság, melylyel ama csapásokat tűrte, söt felettök uralkodott. A magas társadalmi helyzet szerint, melybe

születése s házas viszonyai által jutott, zavartalan életboldogságra látszék hivatva lenni; de épen e magas helyzet lőn szerencsétlenségeinek legfőbb oka, kora fiatalságától sírjáiglan. Életében a társadalmi viszonyok két szélsősége ölelkezett. A fejedelmi rangot, a csillogó fényt, a pazar bőséget és kényelmeket a számüzöttség sanyarai, a szegénység nélkülözései, s mi ezeknél sokkal fájóbb sebeket vert, az elvesztett hon, a letiport haza, a kiirtott nemzetség, a keblétől elszakasztott család, szülék, gyermekek, testvérek utáni sovárgás keservei váltották fel. És mégis a szánalom érzelménél, melyet ennyi balszerencse kelthet, sokkal erősebb bennünk a csodálás, a tisztelet és szeretet, melyre e dicső asszony ragad bennünket lelkének nagysága, kedélyének gazdagsága és szépsége által nemkülönben mint az irány és törekvések magasztossága, erényei által, melyeket a viszontagságokkal folytatott küzdelmeiben nyilvánított. — Kell-e még mondanom, hogy elbeszélésem tárgya Zrínyi Ilona fejedelemasszony élete?

I.

Ilona, gróf Zrínyi Péter és neje, Frangepán Anna Katalin grófné legidősb gyermeke, 1643-ban született, kit aztán még Judit-Petronella, János-Antal és Aurora-Veronika testvérei követtek. Ezekkel Ilona jobbára Oszályban és Grobnikon nevekedett, ezen ősi javak lévén szüléik lakhelyei.

Tevékeny, élénk, nagyravágyó anyjának gondviselése alatt Ilona fogékony lelke korán megértette a magas társadalmi rangot, melybe születése által jutott, s oly magatartási nemességet s finomságot nyert, mely őt mind haláláig kedvessé tette mindenkinél aki vele érintkezett. Korán csodálni tanúlta ama nagy szerepet, melyet atyja s még inkább nagybátyja — mind a kettő tüzes, magasztos lelkű hazafi, a török ellen vívott harczokban mind a kettő világhirű hős és hadvezér, emez, a nagybátya, Zrínyi Miklós, pedig a fölött még ünnepelt költő és államférfiú — a hazában betöltött. Atyjának s nagybátyjának, Miklós bánnak szint-

annyi áldozattal mint dicsőséggel járó vitéz, hazafias, nagy tettei, melyek híre a hazát betölté, kétségkivül a grófi udvarban is gyakran szájon forogtak. A serdülő leányka e nagy tettek elbeszéléseiből szívá magába ama hősies szellemet, azon hazafias erényeket s nemes honleányi érzelmeket, melyeknek oly dicső példányképe lett utóbbi életében.

Jellemfejlésére nem kevesebb hatást gyakorolt maga anyja, Frangepán Anna-Katalin. Ezen emelkedett lelkű, büszke nő, kinek tetterejét a hatalom és tündöklés vágya nem kevésbbé éleszté mint a hazaszeretet, egész környezetére nagy befolyást gyakorolt. Ő szítogatta leginkább a nemzetre nézve szintoly káros mint lealázó vasvári békekötés után megkezdett gyászos emlékű kormánypolitika ellen mind férjében mind testvérében, Frangepán Ferenczben, azon összeesküvést, melynek aztán mind a két család áldozatává lett. Ő levelezett Bezièrres-el, XIV. Lajos franczia király velenczei követével. Ő járt Bécsben is több ízben Gremonville franczia követnél, férjének a fel-

kelésre külsegélyt, támaszt nyerni. Ő maga vitte fel ennek férje azon ajánlatát, hogy kész tizenhárom éves János fiát hűsége zálogául Párisba küldeni, csak irásban is biztosítsa öt Lajos király oltalmáról és segélyéről. Valószinüleg az ő terve volt, főleg politikai czélból, Ilona férjhez adása is I. Rákóczy Ferencz választott erdélyi fejedelemhez [1]).

E házasság nemcsak mint rokonságba lépés a fényes Rákóczy családdal, hanem mint a titokban szőtt politikai tervek sikerítésének eszköze is egyaránt tetszett a Zrínyi párnak. Ha egy, különben sok helyt kétes hitelű kutfő [2]) állitását elfogadjuk, az ifjak eljegyzése 1665 nyarán, a trencsényi fürdőkben ment végbe, hol több nagyúri vendégek közt Wesselényi Ferencz nádor, Rákóczy Ferencz s anyja, Báthory Zsófia, a szerencsétlen II. Rákóczy György fejedelem özvegye, és Zrínyi Péter Ilona leányával együtt jelen volt.

---

[1]) Histoire des Troubles de Hongrie. I, 74. kövv.
[2]) Wagner: Historia Leopoldi. I, 188.

Mondják, hogy itt szövettek az oly gyászos végű összeesküvés első szálai, mely Ilonát is oly közelről s oly iszonyúan érdeklé. Az eljegyzésnek is, ugy látszik, inkább ez, mint, legalább Ilonát tekintve, az ifjak szívhajlama, lehetett rugonya. A huszonkét éves hajadon, kinek már érett szelleme a haza gyászos körülményeit teljesen átérté, kinek keble meleg honleányi érzelmektől dagadt, szerelem nélkül is teljesíté szülei akaratát s oda nyujtá kezét a husz éves Rákóczynak, ki lángolt érette, s kit családjának fénye, gazdagsága páratlan mátkává tett a hazában.

II.

A menyekző az 1666-ki marczius elején Zboró, más nevén Makovicza várában Sáros megyében, nagy ünnepélylyel ment végbe. Az egyházi s világi főrend legkitünőbb egyéniségei által volt képviselve. A vidéki urakon s a felsőmagyarországi vármegyék követein kivül a nászvendégek közt voltak Szelepcsényi György esz-

tergami érsek, az ország primása, Pálffy egri, Bársony nagyváradi püspökök, Teleki Mihály és Bethlen Miklós, Apaffy erdélyi fejedelem képviselői, Pethő Zsigmond és számos más főrangú magyar és lengyel úr.

A menyasszonyt atyján és Aurora-Veronika hugán kivül egy horvátországi püspök s Bory úr vezérlete alatt fényes öltözetű lovagcsapat kiséré Bártfa felé, hol rég nagy készület folyt az úri násznép fogadására. A városi tanács a polgárság szinével márczius 1-jén reggel a város déli határáig ment a menyasszony s kiséretete elébe, hogy őket az ünnepélyesen feldiszített városba vezesse.

Ugyanekkor indúlt meg oda éjszak felől a várostól csak egy órányira fekvő Makovicza várából Rákóczy Ferencz fejedelem számos vendégeivel egy fényes lovas csapat s az ónodi zászlóalj kiséretében. A menetet egy, gazdagon aranyozott, szép hintó követte, melyet ezüsttel kivert veres bársony hámba fogott s kékre festett sörényű s farkú pompás hat almás szürke vont a menyasszony számára.

Midőn a fejedelem a város közelébe érkezett, Zrínyi Péter a menyasszonynyal és kiséretével elejébe ment, s a város éjszaki kapuja előtt elterülő mezőn üdvezlé egymást a jegyes pár s a násznép két felekezete. Majd, a városi tanács meghivására, mindnyájan a városba vonúltak, hol számukra a tanácsházban díszlakoma készíttetett. Ennek folytában a polgárság egy szép müvű serleggel kedveskedett a menyasszonynak nászajándokúl [1]).

A reggeli elköltése után az összes násznép, számos városi polgárral megszaporodva, Makovicza várába indula. A menyasszony, Veronika-Aurora hugával a számukra készitett aranyos hintóba ült, melynek ajtai mellett kétfelől Széchy és Zichy úrfiak lovaglának. A főpapokon kivül a többi násznép, maga a vőlegény s az örömapa is lóháton kisérték a kocsikat. A menetet Bory úr nyitotta meg szép horvát csapatával s a fejedelem kornyétája s ónodi zászlóalja zárta be.

---

[1]) E lakoma a városnak 150 ftjába s 60 denárjába került. Hazánk és Külföld 1867-ki foly. febr. 10-ki sz.

Igy haladt a násznép víg zene mellett egész Hosszúrétig, hol a falu mellett elterülő sík mezőn a menet megállapodék s a kor szokása szerint versenyfutást rögtönzött. Első díjul, mint minden menyekzőnél, egy ékes koszorú lőn kitűzve, melylyel a nyertes a menyasszonynak szokott kedveskedni. Rákóczy azt minden áron elnyerni óhajtván, öt nemes lovat futtatott Zrínyi Péter egy török lova ellenében. Győztes csakugyan a fejedelem Egyiptom nevű török lova lett, melyen Kún Kelemen úrfi ült. A második díjat, egy vég skárlát posztót, maga Zrínyi Péter nyerte el egy török lován, bár a czélnál, de minden veszélyes következmény nélkül, elesett. A többi díjak a Munkácson folytatandó versenyre tartattak fenn.

E kedvtöltés után Makovicza várába felrobogván, a menyekzőhöz készült a násznép. Az esketést hat óra tájban, a várkápolnában Szelepcsényi érsek-primás vitte végbe. Ezt követte az ajándékok bemutatása a menyasszonynak, s utóbb víg lakoma és tánc, melyben még maga Zrínyi Péter is résztvett Pethő Zsigmondnéval. A víg

kedvű násznép csak hajnalban oszladozék nyugalomra [1]).

III.

A boldog férj pár nap múlva Munkácsra ment vendégei egy részével, hogy szép nejét anyjának, Báthory Zsófiának, bemutassa. De itt is csak rövid ideig mulatott az új pár, hogy aztán a sáros-pataki várkastélyban állandólag megtelepedjék. Itt foglalá aztán az ifjú férj okmányba is a nászajándokot, mely 8900 öreg aranyból s a Rákóczy-ház mintegy harmincz ezer tallérra becsült arany s ezüst szereiből állott [2]).

A pataki várban házias csendben folyt le néhány év Ilona életéből, melyről azonban, kivált annak belső viszonyairól, nincsen tudósitásunk. Csak azt tudjuk, hogy a pataki udvar valóban

---

[1]) Egy szemtanu levele. Hazánk és Külföld 1866-ki foly. decemb. 2-ki sz.

[2]) Dat. Patak die 22-a Maji 1667. Megjegyzem itt egyszer mindenkorra, hogy mind azon okmányok, melyeknek hol létezési helyét ki nem jelelem, a magyar kir. kamara levéltárában léteznek.

fejedelmi fényben élt. Egyebek közt 27 főember szolga, 22 étekfogó, 15 bejáró, 7 pohárnok, 8 asztalnok, 2 ajtónálló, 6 csatlós, 4 trombitás, 12 lovász s mintegy 50 másféle szolga, szakács, sütő, madarász, agárhordozó, s ezeken felül 237 kapus drabant, 152 kékgyalog, 154 lovas katona és 30 puskás tartozott az udvarhoz. A fejedelemné külön szolgálatára a nőcselédségen kivűl még négy lovas és nyolcz gyalog inas volt rendelve. Ezen udvari személyzet díja készpénzben 42,670 ftot, ruházatban s élelmi szerekben 22,286 s igy összesen 65,000 ftot tőn évenként, mi, tekintve az akkori pénzértéket, roppant összeg volt [1]).

De bár mily fény és bőség környezte a fiatal nőt, bár, mint látszik, férje is gyöngéd szeretettel viseltetett iránta, kinek testi bájairól még a hagyomány is sokáig beszélt [2]), lelki nagyságáról

---

[1]) A m. nemz. Muzeumból. Fol. Hung. 107. sz.

[2]) Zboró vidékének népe közt, mely őt menyasszony korában s utóbb is több ízben látta, maiglan kegyeletes regék maradtak fenn a fényes menyekzőről s a vár „szép asszonyáról". Hazánk és Külföld 1867-ki foly. 91. l.

pedig és szende női erényeiről élete fényesen tanúskodik: ő maga nem érzé kielégítve keble főbb vágyait. Fenkölt lelke, mely egy Zrínyi Miklósban tanúlta vala ismerni, tisztelni és szeretni a férfiu példányképét, nem érezhetett élénkebb, boldogító viszonszerelmet a férj iránt, kiben hiányzának a tulajdonok, melyek egy magasabb lelkű nőt lekötni képesek. E felett számos évig még az anyai örömekben sem lelt kárpótlást, mert elsőszülötte, György, néhány nap múlva megszűnt élni, s azontúl majdnem öt évig gyermektelen maradt.

IV.

De bár valódi boldogság, mit a nőnek csak a szerelem adhat, nem jutott is neki osztályrészül: ezen évek, melyeket 1670-ig Patakon töltött, képezik életének legcsöndesebb, legszerencsésebb korszakát. Mert ez évtől kezdve iszonyú csapások sujták őt. Atyjának, Zrínyi Péternek, nagybátyjának, Frangepán Ferencznek, és saját férjének több másokkal szőtt összeesküvése nem

volt titok Ilona előtt. És habár hazaszeretettől átmelegült lelke büszkeséggel gondolhatott is arra, hogy legközelebbi rokonai azok, kik a bécsi kényuralom ellen nyilt harczra kelni készülnek: e harcz kétes kimenete sokáig félelemben tartá lelkét. És a mitől rettegett, mindjárt a felkelés kezdetén szomorú valósággá lett: atyja s nagybátyja elfogattak s Bécsújhelyt bakó keze alatt vérzettek el; anyja és Aurora-Veronika huga Gráczba, János öcscse Bécsbe vitettek, javaik elkoboztattak, s azokból élelmökre is csak szűken telő költség járt ki számokra [1]), még nevök is, melyhez annyi dicsőség csatlakozott, egy ideig gúnyosan Gnade névre lőn változtatva.

E borzasztó csapás alatt, mely szíve minden szeretteit lesujtá, vajmi csekély vígasztalás lehetett Ilonára nézve, hogy férje, anyjának, Báthory

---

[1]) Egy, Bécsből 1670. sept. 11-kén kelt rendelet egy lak kibérlését s a legszükségesebb élelmi szereket engedé számokra. Egy másik, 1672-ki aug. 24-kén kelt kir. határozat az özvegynek s leányának 1200 ft évdíjat rendel, „ne suis libellis, uti iam saepenumero accidit, aulam fatigandi ansam habeat.“

Zsófiának és a jezsuitáknak közbenjárására kegyelmet nyert, s csak avval bünhesztetett, hogy váraiba, Munkácsot és Ecsedet kivéve, mely a nagyasszony kezén volt, német őrséget kellett fogadnia, s bündíjul 400,000 tallért lefizetnie.

E bündíj mindazáltal a Rákóczy-házra is súlyosan nehezedett. Ferencz fejedelem, adósságokba kényteleníttetett magát verni. Anyja százezer forintot tett le érette, miért neki Munkácsot és Ecsedet szabad rendelkezésére iratta be; a győri jezsuiták 16,000, a kassaiak szintannyi, a bécsi Pazmaneum 15,000, Szelepcsényi primás 20,000 ftot kölcsönöztek [1]). De mind ez nem volt elég a roppant bündíj lerovására. Végre még Ilona jegyajándokához is kénytelenek lőnek hozzá nyúlni, melyet, minthogy belértéke csak mintegy 28,000 tallért tőn, Ilona a szülei házból hozott aranyokból 6290 aranynyal 40,000 tallérra egészíte ki, miért aztán férje Regécz várát, Regécz-

---

[1]) Okmányok: 1671. jun. 1671. aug. 26. A pozsonyi káptalan lev. Dat. in festo Circumcis. 1674. Szelepcsényi primás ebben herczegnek czímeztetik.

két, Szántót, Tályát más hat helységgel iratta be neki [1]).

A fejedelmi ház ennek következtében némileg felhagyni kényteleníttetett megszokott fényével. Azonban ez nem busítá Ilonát, kiről tudjuk, hogy utóbb még a valóságos nélkülözéseket is oly erős lélekkel tűrte. Őt csak szüleinek, testvéreinek iszonyú sorsa epeszté. Mert a már elszámlált csapásokat sem eléglé a végzet. Az egykor hatalmas, nagyravágyó Frangepán Anna-Katalin bújában nem sokára megtébolyodott, míg végre 1673-ban a halál szenvedéseinek véget vetett.

A magára maradt, mintegy 16—17 éves Aurora-Veronika egy klagenfurti apácza-zárdában keresett menedéket. Ilona, mihelyt serdülő huga, Aurora-Veronika, vagy, mint rövidítve nevezték, Aurorika sorsáról értesült, jövőjéről aggódva, magához óhajtá őt hozatni. E végett Forstal Márk atyához fordúlt, ki egykor atyja

[1]) A leleszi convent lev. 1671. máj. 27. Egy másik: Dat. in Opp. Király-Helmecz fer. 6. prox. p. fest. Corp. Christi 1673.

szolgálatában állott. Forstal maga Bécsből nem távozhatván, egy más szerzetest küldött a szerencsétlen hajadonért, de sikeretlenül. Aurorika kisasszony, válaszolá Forstal, bár apáczává lenni nem akar, de a zárdából sem hajlandó távozni. „Ugy hiszem, igy vélekedék a titokba látó szerzetes, ez csak az apáczák fondorlata, kik őt minden áron magok közt tartóztatják, remélvén, hogy a kisasszonyt gyönge koránál fogva végre is rábeszélhetik a szerzetes életre.“ [1]) Tehát, a kivel egyesülve, maga is könnyebben viselhette volna búját, Ilona ezen kedves hugát is végképen elvesztette. Az apáczák mind addig nem nyugvának, mig végre Aurorika is szerzetessé nem avattatta fel magát [2]), Judit nénjének példájára, kit a család bukása már egy zágrábi klastromban ért [3]).

[1]) Dat. Viennae 15-a sept. 1675.

[2]) Zrínyi Judit-Petronellának Ilonához 1680-ki sept. 21-kén horvát nyelven irt levele szerint Aurora ekkor már zárdafőnökné volt Klagenfurtban.

[3]) Egy 1670. aug. 20-kán Bécsben kelt királyi rendelet Zrínyi Petronella apácza számára évi 400 ftot vet ki, mely egy másik 1676-ki jan. 15-kén kelt rendelet szerint 300 ftra

V.

Ilona jellemének, mint utóbbi életében látni fogjuk, egyik legkitünőbb sajátsága volt az élénk vallásos érzék s a keresztényi megnyugvás a gondviselés végzetében. E kedélyhangulat erős lélekkel s csöndes önmegadással tűrette vele a sors e kegyetlen csapásait, míg az idő lassanként behegeszté a mély sebeket.

De pár év múlva más vígasztalás is jutott számára: anyává lett. 1672-ben született Juliána leánya s négy évvel utóbb, a borsi kastélyban, Ferencz fia. Az anyai édes gondokban s örömekben talált ezután legtöbb kárpótlást, midőn az emlékezet az iszonyú múltat lelkébe idézte. Szép gyermekei boldoggá tették a gyöngéd anyát. De a sors soha sem engedett neki huzamosb ideig zavartalan boldogságot; ezt is mélyen megzavarta fia születése után néhány hónapra, férjének

csökkentetett. Egy 1683-ki april 9-kei rendelet a két nővér apáczának követeléseik fejében egyszer mindenkorra 3000 ftot engedményez.

1676-ki juliusban történt kora halála. Ilona, bár melegebb szerelmet nem érzett is iránta, végre megszokta őt s kivált az utólsó években szende barátsággal viseltetett gyermekeinek atyja iránt. Halála ezen támasztól is megfosztá őt.

Özvegységével új korszak nyilt Ilona életében, ennek legtevékenyebb korszaka. Leopold királytól gyermekeinek természetes és törvényes gyámjául elismertetvén s mint ilyen pártfogásáról is biztosíttatván [1]), nem egyedül gyermekeinek nevelése, hanem a roppant jószágok fő igazgatása, várainak ellátása, sőt Sáros megyében az örökös főispáni tiszt némi részeinek viselése által is igénybe vétetett.

A budai királyi kamara levéltára máiglan nagy csomóit őrzi azon hozzá vagy általa írt leveleknek, melyekben tisztviselői intézkedéseit kérik s veszik, és melyeket a kassai és szatmári német kapitányokkal vagy a saját váraiban levő német őrségek parancsnokaival folytatott, vagy a melyek Sáros megye tisztújitó székeit illetik.

---

[1]) Dat. Viennae 12-a mens. Aug. anno 1676.

Mind ezek közt kétségkivül legterhesebb volt a terjedelmes javak igazgatása s a férjétől hátrahagyott adósságok fedezése [1]), kivált mióta a kuruczok és labanczok harczainak és dúlásainak a hegyaljai vidék lett színhelyévé. A kuruczok dúlásaitól Ilona hazafias érzelmű lelke s családjának a hazáért, szabadságért szenvedett veszedelme sem volt képes megóvni a Rákóczy-nemzetség jószágait. Söt az öreg Rákóczynénak a protestans hitfelekezet ellen gyakorolt türelmetlensége épen e jószágok pusztitására ingerlé leginkább a kuruczok dühét. 1676-ban egyebek közt az egész hegyaljai szüretet lefoglalták.

Ilona mind ezen, mind más családi viszonyok miatt, melyek e mostoha időkben kétszeresen kötelességévé tették a takarékosságot gyermekei megterhelt örökségében, családostul Munkácsra, napához ment lakni, e vár falai mögött keresvén nagyobb biztosságot.

---

[1]) Férje halálakor oly pénzhiányt szenvedett, hogy Kazinczy Péter ügyvédjétől kellett 1800 ftot felvennie. Dat. in arce Regécz 1678 die 10 febr.

VI.

Ilonának eddigelé kevés alkalma volt megismerkedni Zsófia nagyasszony jellemével. Ha elébb férjével látogatóban néha megfordúlt is nála, huzamosabban nem lakott vele. Most azonban a mindennapi együttlét fesztelenségében elég alkalma lőn nem csak tanúlmányozni napa jellemét, de szenvedni is érdességétől. A nagyasszony zsémbes, önfejű volt, ki környezetében nem tűrt a magáétól eltérő véleményt s akaratot; csak gyóntatójának, pater Kis Imre jezsuitának engedett uralmat maga felett. Ilona, ki szinte férfias erélye mellett is nagy mértékben türelmes, engedékeny, szelíd kedélyű volt, a lehetőségig alkalmazkodék s kerűlt minden viszályt. Kegyes szíve, vallásos és hazafias érzülete mindazáltal nem nézheté s hallhatá egykedvűleg, hogy a pater Kis által folyton tüzelt nagyasszony minden méltányosságot s keresztényi szeretetet sért a másként hivők irányában, a reformatus lelkészeket, tanítókat családostúl kiűzi birtokaiból, alattvalóit,

jobbágyait faggatja, üldözi hitök miatt. Ilona keblében mélyen gyökerezett a vallásosság; de azon igazi, megtisztúlt vallásosság, mely a kegyesség, a felebaráti szeretet, az isten akaratában való megnyugvás érzelmeiben találta kifejezését; szelíd lelke visszaborzadt minden üldözéstől. A vallásos irány különbözése mellett a politikai nézetekben is nagyon eltértek egymástól. A kuruczok iránt, kik rablásaik s vad dúlásaik által az ártatlan népre annyi nyomort, inséget hoztak, semmivel sem érzett több rokonszenvet, mint a szintoly kegyetlen labanczok iránt; de, ha roszalta is eljárásukat, miről több levele tanuskodik: felkelésök miatt nem kárhoztatta őket, kik csak a vallási és alkotmányos jogaik gyakorlatában szenvedett zaklatások miatt, önvédelmökre ragadtak fegyvert. A bécsi kormány iránt pedig, mely családját oly iszonyúan sujtotta, a hazára annyi nyomort árasztott, jószágaiban őt magát is folyton zaklatá, miként osztozhatott volna ő azon érzelmekben s ragaszkodásban, melyeket Zsófia nagyasszony némi tüntetéssel nyilvánított?

Hol a lélekirányban, jellemben két egyén közt ennyi a különbség sőt ellenkezés, ott barátságról szó sem lehet, s a békés együttlakás is csak addig tarthat, mig valamely személyes ok miatt nyilvánosságra nem tör ki az érzelmek különbsége. Ez történt Ilona és napa közt is együtt laktoknak már második évében, 1677-ben; minek következtében Ilona Munkácsról elköltözvén, részint regéczi, részint makoviczai várában tartá udvarát. Mi volt összeütközésök tulajdonképeni oka, nem tudom, csak annyi bizonyos, hogy az nem Ilonát terheli.

E bár merőben családi esemény, nem maradt feltünés nélkül sem azok előtt, kik Ilona iránt barátságos indulattal viseltettek, sem azok előtt, kik minden léptét gyanúval kisérék. Amazok igen sokan voltak a haza legkitűnőbb férfiai között. Erről értesülvén, nem is késett Ilona Hidy György főember szolgáját felküldeni Pozsonyba, Bécsbe. Szelepcsényi szavaiból, melyeket a küldött által, mint őt nevezé, leányának izent, ugy látszik, a viszályt pater Kis Imre, a nagyasszony jezsuita gyóntatója szította fel, kivel még utóbb

is sok baja volt Ilonának. „Mikor énnekem, mondá az érsek, ezen dologról írtanak s informáltattam, akkor is nem adtam hitelt, hogy leányomasszony ő Kegyelme adott volna okot, hogy egymástól elváljanak; mert én immár értem, ki légyen: az, ki ennek előtte is ennél nagyobb dolgokat is vitt végbe.“ Egyébiránt „az én édes leányomasszony én hozzám oly bizodalommal legyen s oly atyának higyjen ő Kegyelme, hogy ha valamiben rövidsége valakitől lenne, mindenekelőtt írja avagy bizonyos hites szolgájától izenje meg, bizony megorvoslom, mert az én leányom ő Kegyelme, szolgálok is ő Kegyelmének, bennem ne kételkedjék.“ Izent azonban oly titkot is, melyet Hidy nem mert papírra bízni s csak szóval lett elmondandó [1]).

Ilona engesztelékeny szíve azonban nem tartott sokáig haragot. Azután is több ízben meglátogatta napát; 1679 vége felé pedig, midőn a nagyasszony betegsége elsúlyosodott, az egész telet Munkácson tölté.

---

[1]) Hidy György levele Ilona fejedelemasszonyhoz. Zboró 1678 april 28.

VII.

E bajai közt még két körülmény okozott Ilonának ezen évek alatt némi aggodalmakat, melyek egyike fiára, másika János öcscsére vonatkozék. A kis Rákóczy Ferencz, bár különben igen szép s egészséges gyermek, 1678 elején súlyos betegségbe esett. Ennek híre Pozsonyba s Bécsbe is feljutván, ott azt hivék felőle, hogy nem csak a gyermek, hanem még bölcsője is megbabonáztatott. Gubasóczy János nyitrai püspök s kanczellár mondá a nála járt Hidy Györgynek, hogy „ez iránt több nagy rendek is tudakozódtak légyen tőle, sőt az embert is nevezték, kitől a dolog származott.“ A kanczellár részletesen kikérdezé Hidyt, kit tart a fejedelemasszony az úrfi mellett, ki visel gondot ételére s italára? S midőn válaszúl nyerte, hogy asszonya ezt másra nem bízza, hanem mind fektetésére s mind étele készitésére ő maga visel gondot: ezt Ilonának a jövőre is buzgón szivére köté. „Az Istenért, monda a püspök, ő Nagysága gondosan vigyázzon gyerme-

keire, mert most nincs kinek hinni országunkban.“ E hírek s izenetek oly magas állású, komoly férfiaktól nem kelthették-e azon aggodalmat a gyöngéd anya keblében, hogy a gonoszság s kapzsiság még gyermekei élete ellen is fondorkodik?

A mi János öcscsét illeti, 1678 tavaszán azon hírt vette ugyan róla, hogy nem csak jó egészségben, hanem az udvarnál is kedvességben van; hogy ő Felsége őt a seregben tartóztatván, egy ezred élére állította, sőt már javainak visszaadása is meg volna neki igérve [1]). Ilona e jó hírek vétele után látni óhajtá valahára kedves öcscsét, kiben s ki által nemzetségének dicső nevét fenmaradandónak remélé. Az ifjú már julius elején megérkezett Zboróra [2]). Midőn azonban utóbb Patakról egy csapat labanczczal Munkács felé indúlt, a kuruczokkal szándékosan harczot keresve, Vekénél őket megtámadta, s általok elfogatván, hadi fogolyként Erdélybe kisértetett.

---

[1]) Hidy György u. o.

[2]) Kazinczy Péter Zrínyi Ilonához. Zboró 1678. jul. 2.

Ilonát, bár nem volt előtte titok, hogy negédes öcscse, kiben a bécsi nevelés és az osztrák seregben való szolgálat, ősei szellemét egészen németté változtatta, szándékosan keresett légyen harczot a kuruczokkal, [1]) — kétszeresen busítá azon körülmény, hogy azok fogságába jutott, kik a haza szabadságáért harczolának. El is követett Tökölyi Imrénél, ki ép ez évben választatott a kuruczok fővezérévé, s Teleky Mihálynál, ki Erdélyben Apaffy Mihály fejedelemnél mindenható vala, a mit csak lehetett öcscse megszabadítására. János úrfi egyébiránt semmi veszélyben sem forgott fogságában, mely is oly laza volt, hogy még az urak mulatságaiban, vendégségeiben is részt vehetett s általában rangjához illően tartatott [2]). S hogy még is egész nyolcz hónapig marasztatott

---

[1]) Ez iránt Csáky István országbiró még 1688. februárban és 1689-ki septemberben is nyomozást tartatott. A tanúk vallomása szerint Zrínyi János Borsiban megesküdött, hogy a kuruczokat felkeresi, velök megütközik; s bár aztán sokkal nagyobb számu csapatjokra bukkant, avval biztatta támadásra az őt kisérő labanczokat, hogy „mit félnének ama disznópásztoroktól".

[2]) Frater István Zrínyi Ilonához. Huszt 1679. marcz. 8.

Erdélyben, oka nem is volt más, mint hogy a felkelők főbbjei azon munkálkodtak, hogy őt is kuruczczá tegyék. „Zrínyi Jánosnak Erdélyben való lételén, irá Ilonának Teleki, nem hogy törődni, sőt inkább örülni kellene Nagyságodnak, amint-hogy arról Apaffy fejedelem leveléből elég tanuságot is vehet.“ [1])

De Ilona tán épen ettől félt leginkább, mert bár maga is gyülölettel viseltetett Bécs iránt, nem remélvén, hogy a kuruczok valaha czélt érjenek, tőlök ha csak azért is távol ohajtá öcscsét tartani, nehogy ősi javaitól, melyeket visszaadni igértek, örökre megfosztassék. Tán épen ez ok birta János úrfit is arra, hogy minden csábitásoknak ellentálljon, míg végre a következő év nyarán megszabadúlván, nénjéhez Munkácsra s onnan vele együtt Makovicza várába ment [2]).

A kedves öcs viszonlátásának örömei azonban nem voltak zavartalanok. Sőt újabb félelem

---

[1]) Teleki Mihály Zrínyi Ilonához. 1679. marcz. 2.

[2]) Tökölyi Imre Zrínyi Ilonához. Karkó 1679. jun. 16. P. Ordódy jezsuita Báthory Zsófiához. Makovicza 1679. octob. 19.

aggasztá miatta Ilonát, mióta egy Pozsonyban, Bécsben járt fő ember szolgájától azon hírt vette, hogy öcscse iránt, a kuruczokkal való érintkezése miatt gyanúval viseltetnek [1]). Érzé is ennek következéseit nem sokára Zrínyi János. Alighogy Bécsbe visszatért, némi könnyelmű szavai miatt azonnal elfogatott, s csak több hónap múlva Szelepcsényi primás és Gubasóczy kanczellár közbenjáratára szabadúlhatott meg börtönéből [2]).

VIII.

Mi alatt e kisebb-nagyobb bajok s aggodalmak gyötrik vala keblét, épen akkor oly szenvedély is ébredt abban, mely neki azontul minden szenvedései- s bújáért képes lőn kárpótlást nyujtani. Ő, kit első házasságára csak szüléi akarata, csak politikai okok indítának, ki eddig, bár életé-

---

[1]) Várady László Zr. Ilonához. Pozsony 1679. aug. 23.

[2]) Gubasóczy J. nyitrai püspök s kanczellár Ilonához 1680. máj. 30. „Ő Felsége nem tekintvén gróf úr éretlen s tanácstalan irásait, ki miatt megfogatott, megenged ő Kegyelmének." — Zrínyi János nénjéhez Prága 1680. jun. 25.

nek harmincznegyedik évét tölté, a szerelem boldogságát még nem ízlelte, szeretni kezdett.

A hír szárnyai 1677-ben egy husz éves ifjú gróf nevét hordozák körül, kinek atyja 1670-ben a Zrínyi-Nádasdy-Frangepán féle összeesküvésben való részvét gyanúja miatt Árva várában ostrom alá vétetett s annak folytában meg is halt; ki maga ugyanakkor 13 éves korában szökött meg atyjának egy másik várából, Likavából Erdélybe, hol anyja, Gyulaffy Mária után szintén birt némi javakkal. A szárnyaló hír szerint ezen ifjú, nagy fiatalsága daczára, testben lélekben példányképe volt volna egy hazája, vallása szabadságáért küzdő hösnek: testére szép, eröteljes, munka- s fáradság-tűrő, harczban hatalmas; lelkére lángeszű, higgadt, megfontoló s e mellett is bátor a vakmerőségig, a gyüléseken ékesszóló, tanácsban gyors, eszközeiben a súlyos körülmények közt kifogyhatatlan. Ezen ifjú késmárki gróf Tökölyi Imre, kit a kurucz had már 1678-ban a maga fővezérévé választott.

Hol és mikor látta öt elöször Ilona, bizonytalan, ugy látszik azonban, hogy már látása elött

rokonszenvet érzett iránta, kinek a magáéhoz hasonló családi szerencsétlensége is elégséges ajánlásul szolgált. E rokonszenv mindjárt első találkozásukkor tág kaput nyitott a szerelemnek Ilona szivében, kivált midőn észrevette, hogy az oly fényes tehetségekkel s tulajdonságokkal felruházott ifjú által viszont szerettetik. Tökölyi, szenvedélyes udvarlásainál, egész szerencséjét abban látszék helyezni, hogy a szépsége teljében lévő 34 éves özvegy kezét megnyerje, kinek, miként utóbb fia, Rákóczy Ferencz irá, „nagy szellemén is volt hatalma a szerelemnek.“ [1]) A házasságigéretnek már 1678-ban kellett megtörténni, mert a következő év elején Tökölyi a fogoly Zrínyi János ügyében már azt irá Ilonának, „hogy az ő méltóságos tekintetéért és az ő Kegyelme jövendőbeli atyafiságáért is“ mindent ügyekszik megtenni [2]). De bizonyítja a házasságigéret megtörténtét az is, hogy Tökölyi már ekkor visszaküldötte volt Teleki Mihály menyecske leányának,

---

1) Histoire des Révolutions de Hongrie II, 9.

2) Tökölyi levele Ilonához 1679. február utólsó napján.

özvegy Apaffy Miklósnénak, a jegygyürüt, melyet vele az apa fortélyoskodása váltatott.

E házasságnak azonban, bár azt a jegyesek hőn ohajták, nagy akadályokkal kellett megküzdeni. Egybekelésöket első rendben Báthory Zsófia fejedelemasszony ellenzé, ki a katholika vallás és az uralkodó ház iránti buzgalmában semmikép sem tudott megbarátkozni azon gondolattal, hogy unokáinak anyja s gondnoka egy protestans férfiúhoz menjen férjhez, ki e felett még a kuruczoknak is fővezére. Tett is e miatt neki elég akadályt az udvarnál. De ennek magának is sokáig nem volt inyére, hogy a gazdag Rákóczy-ház vagyonával, melynek nagyobb része Ilona kezében létezett, erősödjék a fölkeltek feje. Az udvar engedelme nélkül pedig e házasságra nem léphetett Ilona, ha gyermekei gondnokságát és saját jegybirtokait is koczkáztatni nem akarja. Az udvar részéről támasztott nehézségeket tehát csak eszélylyel lehetett legyőzni. De van-e találékonyabb a szerelmes szivnél? Ez a jegyeseknek is megmutatta az utat, melyen czéljokat elérhessék.

IX.

Egy fő akadályt maga a végzet háritott el, midőn Báthory Zsófia fejedelemasszonyt az 1680-diki junius 14-kén az életből kiszólította. A mult őszön, midőn a nagyasszony betegsége elsúlyosodott, Ilona, minden nehezteléseit feledve, maga is Munkácsra ment lakni, hogy a beteget ápolja, s ha isten halálát végezte, a kezén lévő javakról helyben gondoskodhassék; mert sejtelme, hogy azokat veszély fenyegeti, nem volt alaptalan.

A nagyasszonyt évek óta két egyén környezé, kik ellen gyanakodni elég oka volt Ilonának. Ezek egyike volt pater Kiss Imre jezsuita, a nagyasszony gyóntatója; másika egy lengyel apácza Luptorszka Hedvig néne. Alig adta ki lelkét a fejedelemasszony, e két egyén már is kinyujtá kezét a hátrahagyott ingóságokra. A tárházat, melyben a családi kincs őriztetett, Ilona kevés nappal Zsófia halála előtt saját pecsétjével záratta le. De Kiss Imrét ez nem gátolá szándokában. Az apáczát annak szolgálójával s a maga szolgá-

jával maga mellé szólítván, éjjeli két órakor a tárház ajtaját feltörte, sarkaiból kiemelte s pater Ordódyt, Ilona gyóntatóját, ki ezt meggátolni akarta, a házból kitaszigálván, különféle ezüst nemüt, melyek értéke 106 gírát tőn s állitólag a síriratra volt szánva, továbbá tallérokkal telt öt-hat zacskót, egy ékszer-ládát arany lánczokkal, gyürükkel, gyöngyökkel, mik 19,000 tallérra becsültettek, magával vitt, állitván, hogy ezt a boldogúlt asszony rendelete szerint cselekszi. Az volt légyen ennek akarata, hogy ezen értéket Munkácsról alattomban elvivén, a szerzet főnökének kezébe tegye le, mindaddig nála maradandót, mig Ferencz úrfi emberkort ér s megházasodik; ekkor ez a kincset 10,000 ftért kiválthassa, különben, vagy ennek halála esetében maradjon az a szerzetnél a meghalt nagyasszony lelkéért[1]).

[1]) Gubasóczy J. nyitrai püspök s kanczellár Ilonához. Dat. Linz 25-a octob. 1680. Ezen évi augusztus folytában ez ügyben birói nyomozás is tartatott. A tanúvallomások mind többé-kevésbé terhelik pater Kist. Egyebek közt nemes Fekete László vallá, hogy ő vagy 200 tallért, 7—8 száz ftot, egy gyöngyös pártát, 3—4 sor más gyöngyöt, arany gyürüket stb. látott nála.

Ezen s más, állitólag szent czélokra elvitt kincseken felül pater Kiss a fejedelemasszony pecsétjét is magához kerité s azonnal híresztelni kezdé Munkácson, hogy ellenére azon közvéleménynek, mintha az elhunyt végrendeletet nem tett volna, azt igen is alkotott s nem csak egyet, hanem kettőt, melyek az ő kezében vannak, de a melyeket csak az udvarnál fog előmutatni. Javasolja azonban eleve is az ifjú fejedelemasszonynak, fogadná el az elsőt; különben a második nyer érvényt, mi által javaiban és személyes jogaiban nagy kárt fogna vallani [1]).

Ilona, ennek hírét vévén, a végrendeletet, ha van, kiadatni kivánta, mit azonban pater Kiss megtagadván, elorzott kincseivel kocsira ült s Kassa felé Bécsbe sietett. A fejedelemasszony, nehogy a maga vagy gyermekei joga kisebbséget szenvedjen, a leleszi convent előtt azonnal óvást vetett közbe [2]); a vár őrségét, junius 30-kán, a

---

[1]) A birói vallatás irományai, tanúk vallomásai. Ezek szerint Fekete László tanú maga adta át p. Kissnek, ennek parancsára a pecséteket.

[2]) Munkács 1680 fer. 4-a prox. p. Dominic. 7-am Trinit.

maga, Ferencz és Julianna gyermekei hűségére megesketteté; az érsek-primásnak s a kanczellárnak pedig az esetet haladék nélkül feljelentette. Söt mivel Caprara tábornok, felsö-magyarországi fökapitány nem sokára az iránt kezdé öt zaklatni, hogy Munkács várába német örséget fogadjon be: nem alaptalanul gyanítván, hogy ez is a jezsuita fondorlatainak eredménye, Klobusiczky Ferencz föember-szolgáját, különben királyi táblai birót, követségbe küldé az udvarhoz, Szelepcsényi primáshoz, Széchenyi kalocsai érsekhez s más hatalomviselökhöz a munkácsi örség s a végrendelet ügyében, nem mulasztván el egyszersmind husz átalag tokajival nyomatékot adni folyamodásának.

Nem is voltak e lépések fölöslegesek. Miként Ilona késöbb értesült [1]), a hamis végrendele-

---

[1]) Kruczay Miklós zborói lelkésznek 1681-ki marcz. 23-kán kelt leveléből, ki által Kiss a végrendeletnek az apácza számára készített másolatát az eredetivel összevettette. Még bővebben közli e levélnél a végrendeletet Katona, XXXIV, 372.

tek egyikét 1679-ki deczember 13-ról, másikát 1680. april 10-ről keltezte pater Kiss. Az első szerint ő felségének 10,000 ft, a szatmári jezsuitáknak a Barkóczy Zsigmondtól vett jószág, a patakiaknak a borsi uradalom, a kassaiaknak 10,000 forint, Hedvig apáczának 5000, magának Kissnek szerényen 1000 ft volt hagyományozva. A Sz. Miklósi uradalom ezer birkával, Rákóczy Ferencz felnőttéig szinte a jezsuitáknak hagyatott, ugy mindazáltal, hogy emberkort érvén 10,000 fton azt visszaválthassa, e pénz misék szolgáltatására lévén rendelve. — A második végrendeletet azon esetre alkotta volna a boldogúlt nagyasszony, ha Ilona az elsőt nem akarná jó szerével végrehajtani; vagy ő s örökösei az adományozottakat háborgatnák. Ez esetben az okmány szerint azok kétszeresben marasztaltassanak el; Munkács vára az egész uradalommal mind addig ő felsége birtokában legyen, mig a végrendelet teljesen végre nem hajtatik, s a várért 50,000 ft le nem fizettetik. A végrehajtóknak külön 10,000 ft hagyományoztatott.

Leopold, vévén a fejedelemasszony folyamodását, Ampringen kormányzónak, a primásnak s az ország egyéb főhivatalnokainak azonnal meghagyta, hogy őt, mint Rákóczy Ferencz özvegyét, s két gyermekének gondnokát minden jogaiban védelmezzék[1]).

Szelepcsényi, a király parancsa szerint már augusztusban kötelezé p. Kiss Imrét és Hedvig apáczát a végrendelet előmutatására. A furfangos Kissnek azonban, ki nem késett előtte megjelenni, sikerült az aggastyánt valamikép behálózni; mert mielőtt a végrendeletet megvizsgáltatta volna, azt irá Ilonának, hogy „igen jól esnék, ha még a temetés előtt megalkudhatnék p. Kissel; mi ha meg nem történhetnék, Báthory Zsófia testének ünnepélyes eltakarítása után lehet csak törvényes vizsgálat alá vetni a végrendeletet, mert „illetlen volna, ugymond, viszálkodni a méltóságos testnek földszinén való létetében"[2]).

E válasz azonban nem aggasztá Ilonát, mert már elébb vette volt Gubasóczy János nyitrai

[1]) Dat. Lincz 3-a mens. Augusti 1680.

[2]) Dat. Posonii 3-a novemb. 1680.

püspök s kanczellár levelét, ki már a Munkácson törvényesen fölvett tanuvallomásokat olvasván, az ügy teljes ismeretével birt. Ő már oktob. 25. egy hosszú levélben tudósitá a fejedelemasszonyt, miképen törekedett légyen pater Kiss reávenni a császárt, hogy a hamis végrendeleteket megerősítse, mit azonban ő meghiúsította. Tanácsot ad neki, miként jöhetne nyomába a Kiss által elvitt s Bécsben és Lengyelországban az apáczáknál s máshol is letett gyöngyök s más ékszereknek a nélkül, hogy a szerzetet rosz hírbe hozná, melyet annál inkább kimélni kellene, mivel annak főnöke sem helyesli Kiss eljárását s nem is fogja elmulasztani ezt megbüntetni[1]).

Az ünnepélyes temetésre való készületek 1681 elején végre befejeztettek s Ilona február 16-kán megindítá Munkácsról a hullát Kassára[2]), hol az a jezsuiták templomában, melyet az elhunyt építtetett, nagy ünnepélylyel, számos felvidéki urak s valamennyi vármegyék követeinek

---

[1]) Dat. Linczii 25-a octob. 1680.

[2]) Zrínyi Ilona Szegi Péter főember szolgához 1681. febr. 15.

jelenlétében, Károlyi László vezérkedése mellett el is temettetett.

Miként végzett Ilona p. Kissel, ki a temetésen szinte jelen volt, nem tudom. Valószínű, hogy további fondorkodásaitól menekülendő, legalább személyére nézve vele is olyféle egyességre lépett, mint Hedvig apáczával, kit 2000 fttal elégített ki [1]). Egyébiránt a jezsuitának „képtelen incselkedései" Klobusiczky erélyes ügyvédkedése következtében teljesen elnyomattak [2]).

Nehezebb volt azonban nyugalomra birni az általa felizgatott Caprarát, ki még 1680 végén sem szűnt meg zaklatni a fejedelemasszonyt, hogy, ha már többszöri sürgetéseire sem hajólva, egyátaljában nem akar német őrséget beereszteni Munkács várába, mig ez iránt Bécsből nem vesz rendeletet, fogadna el legalább kapitányul egy, a várak védelmében jártas német tisztet [3]). De Ilona ezt is visszautasította, mig aztán Klobusiczky az

---

[1]) Hidy Ferencz Zrínyi Ilonához 1681. apr. 3.

[2]) Gubasóczy J. püspök s kanczellár Ilonához. Linczii 14-a január 1681.

[3]) Dat. Cassoviae 14-a decemb. 1680.

udvarnál a főkapitányra is oly parancsot eszközölt ki, hogy ne háborgatná tovább a fejedelemnét a német őrség reátukmálásával[1]). De a szívós Caprara még erre sem tágított, s Ilonának 1681-diki augusztusban Klobusiczkyt újra ki kellett küldenie Széchenyi érsekhez, hogy a folyton izgató pater Kiss incselkedéseitől s a tábornok zaklatásaitól valahára meneküljön[2]).

X.

Mialatt Ilona e bajokkal küzd vala, Tökölyi Imrének a háború folytatása mellett fő gondja volt, hogy házasságát Ilonával mennél elébb végrehajthassa. Erre nem csak szerelme ösztönzé a

---

1) Szelepcsényi lev. Ilonához. És ennek adománylevele Klobusiczky javára. Dat. in Arce Munkács ultima m. martii 1681.

2) Dat. in arce Munkács 12-a aug. 1681. Klobusiczky által abban is működék ez időben Ilona, hogy Ferencz fiának a német birodalom fejedelme czímét is megszerezze. Klobusiczky jun. 17-kén Sopronyból — hol Ilona követe volt az országgyülésen — megküldé neki a „principatus és ahhoz járó privilegiumok taxájának specificatióját. — Én

kuruczvezért, hanem azon vágy is, hogy az akkoron majdnem megvíhatatlannak tartott Munkácsnak és a Rákóczy-ház egyéb várainak s kincseinek birtokában a háborut nyomatékosabban folytathassa. Ez volt oka, hogy e házasságot maga XIV. Lajos franczia király is felette sürgeté [1]). Tökölyi tehát, mihelyt Szelepcsényi primástól az udvar nevében békeajánlatot vett, Szalay Pált egyebek közt azon utasítással küldé alkudozni Sopronyba, hogy mindenek előtt házasságára törekedjék kieszközölni az udvar megegyeztét. Szalay erre azt hozta vissza válaszúl, hogy az udvar kész ugyan őt vágyai czéljához juttatni, de csak azon feltétel

---

immár, u. m., hiszem Istent, hogy ezt obtineálni fogom, az mint csaknem mindennapi audientiámon a belső ministerek biztatnak, csak Nagyságod ezt az listában specificált 23,365 rhenes ftot készítse el és vexel által küldje kezemhez. Ha pedig kegyelmes Asszonyom ilyen nagy költségre nézve ezt halasztani akarja, tudósítson arról is mennél hamarább, hogy ne tartsam függőben az ministerek elméjét. Egyébiránt elhigyje Nagyságod, hogy nehezen disponálhattam az ministereket", mert hatan kérik s a Rákóczy Györgyök az imperium ellen is hadakoztak stb.

[1]) Tökölyi egy levele 1691-ki apr. 26-ról a konstantinápolyi franczia követhez.

alatt, ha a fegyvert leteszi s teljesen visszatér ő felsége hűségére.

Tökölyi ezóta egy részről a szerelemtől ösztönözve, más részről a Teleki Mihálylyal és Wesselényi Pállal elmérgesült viszályaitól is indíttatva, mindinkább kivánta ugyan a béke helyreállását; a feltételek azonban, melyeket az udvar kitűzött, nem látszának elfogadhatóknak. A háború tehát 1680 tavaszán újra kitört. Tökölyi szerencséje s a francziával is egyidejűleg folytatott harczok súlyai arra indíták az udvart, hogy újabb békeajánlatot tegyen a kuruczvezérnek. Sebestyén Endre választott erdélyi püspök s leleszi prépost az ősz elején e végett Kaposvárban találkozott Tökölyivel, kit is, kivált házassági ügye miatt, oly hajlandónak talált a békére, hogy tudósitásában teljes reményét fejezte ki az ügy szerencsés kimenete iránt, ha különben a hadi s kamarai tisztek a bizalmatlanság s elkeseredés magvait újabban is el nem hintik. Ismét fegyverszünet lőn tehát s a békülés tárgyalására országgyülés hirdettetett, melyre a kuruczvezér is küldene követeket. De Tökölyi kivánatai itt sem

nyertek kielégítést, s megint megkezdte a háborút, melyre most a töröktől is jelentékeny segélyt kapott.

A háború megújulása mélyen búsitá Ilonát, ki a fegyverszünet alatt már bizton remélé egyesülhetését szeretett mátkájával. Ő tehát elhatározta magát ezentúl cselekvőleg nyúlnia be az eseményekbe, hogy azoknak oly irányt adjon, mely őt hova hamarább czéljára, az oltárhoz vezethesse. Szinte szerencsének tartá e végre, hogy a villongás újra elmérgesedett mátkája és Teleki Mihály közt, ki iránta, mióta leánya kezét megvetette, oly gyűlölséggel viseltetett, hogy egy ízben már a méregkeverés gyanújába is esett [1]).

Ilona e háború folytában mindenekelőtt oda törekedett, hogy Caprara kassai főkapitány kedvét nyerje meg, tudván, hogy az ő kedvező tudósításai legtöbbet használhatnak neki az udvarnál. E végett, nem csak némi ártatlan híradásokkal kedveskedett neki a kuruczok mozgalmairól [2]);

---

[1]) Bethlen Miklós önéletirása I, 530.

[2]) Ilyenek Ilona levelei Caprarához 1681-ki jun. 25-ről, aug. 13-ról, 29-ről stb. Caprara Ilonához Cassov. 9-a dec. 1681.

hanem midőn értesült, hogy Caprara a végek látogatására indúlt, őt vendégül is meghívta magához, e szembenlét alkalmával akarván őt a maga részére hajlítani. Mivel pedig a tábornok a meghivást el nem fogadhatta, mihelyt Kassára visszatért, november 4-kén főemberei egyikét a következők előadása végett küldé a tábornokhoz.

„Többször kérettem már, u. m., Tökölyitől, hogy vagy magával lennék szemben, vagy legalább emberét bocsáthatná váramba, mert oly dolgokat akar mondani, melyek az ő felsége szolgálatját, híveinek s hadainak javát és a haza helyreállítását illetik, protestálván ő Kegyelme, Tökölyi uram, hogy ha meg nem hallgatom, Isten s ő felsége és a keresztény világ előtt én tartozom számot adni. Én tehát kötelességemet teljesítendő, legalább tudni akartam, mit akar? S mivel ő felsége akarata ellen váramba sem magát, sem szolgáját nem bocsáthatom, főrendi szolgámat, Eödönffy Lászlót küldtem ő kegyelméhez propositiói meghallgatására.

„Tökölyi ezeket izente: ha a méltóságos fejedelemasszony bizonyos jellel arra igéri magát,

hogy (nőül) hozzám jön, én is azon leszek, hogy ő Felségéhez minden hadaimmal visszamenjek, s életem fogytáig igaz híve leszek ő Felségének; a törököt is lecsöndesíteném, s mi magyarok lennénk azok, kik a hazát a török alól felszabadítanók; megmutatnám nem csak szóval, de cselekedettel is, hogy igaz híve vagyok ő Felségének.

„Mind ezen, mind más többszöri propositióira, folytatja Ilona, még az elébbi fegyvernyugvás alatt s azután is, én semmi más választ nem adtam, mint azt, hogy e dolog ő Felségét illetvén s én árváimmal együtt ő Felsége oltalma alatt lévén, az ő híre s akaratja nélkül semmit sem akarok cselekedni; hanem elsőbben értésére adom ő Felségének, s valamint neki tetszeni fog, én mindenben engedelmeskedem.“ Nehogy irigyei szolgájának Tökölyinél jártát balramagyarázzák s őt a miatt bevádolják, mielőtt ezeket az udvarnak megizenné, a tábornok urnak kívánta azt bejelenteni; kéri is őt, mozdítaná elő ezen ügyet az udvarnál [1]).

---

[1]) Dat. in arce Munkács 4-a novembr. 1681.

Ezen üzenet, mely által Ilona a tábornokot egyenesen a maga pártfogójává nevezte ki, igen hizelgett Capraranak, ki tudván a franczia háború miatt mennyire óhajtják az udvarnál Magyarországot megbékéltetni, nagy örömmel fogadta el a közbenjárói szerepet. Saponára ezredest tehát azonnal Tökölyihez küldé a fegyverszünet megkötése végett. S mivel Ilona fentebbi izenetéből ismerte annak heves szenvedélyét a fejedelemasszony iránt, e gyöngéd oldalán ragadta meg őt: „Ő Felsége nem ellenzi a házasságot az özvegy Rákóczynéval — ez volt Saponára követségének veleje — s kész mind általában az országot, mind különösen a protestansokat is kielégíteni, remélvén, hogy a gróf nemcsak a fegyvert leteszi, hanem a töröknél is közremunkál a béke megújítására.“ [1])

Tökölyi a tábornok beszédéből észrevette, hogy Bécsben felette nagy érdekek kivántatják az ország mennél elébbi lecsöndesítését. De óhajtá

---

1) Saponára emlékirat Rődernél: Des Markgrafen Ludwig von Baden Feldzüge I, 11.

a békét ő maga is, nem csak mivel egyedül igy remélt Ilona birtokába juthatni, hanem mivel a közte s Teleki Mihály közt mind mérgesebbé váló viszályból, miként a múlt nyári hadjárat alatt is tapasztalá, mind több nehézséget látott felmerülni a háború sikeres folytatására. Ő tehát, bár most a török nagy igéretekkel biztatá, ugy látszik, őszintén hajlék a békére [1]), ha az által mind személyes viszonyait, mind hazája s vallása jogait biztosíthatja. Közlé tehát Saponarával a béke föltételeit, melyek szerint a maga számára nem csak elkobzott javai visszaadatását, hanem élethossziglan a felső-magyarországi tizenhárom vármegye birtokát is követelte. Hogy pedig Ilonával mennél elébb szemben lehessen, a fegyverszünetet azonnal megkötötte. Mert most, hogy házassága ügyében valahára véglegesen határozhasson, hevesebben mint valaha, kivánt találkozni Ilonával [2]); ki is aztán e végett 1681 végén szentmiklósi kastélyába költözött.

---

[1]) Cserei 132.

[2]) Tőkölyi Ilonához. Kapos 1681-ki decemb. 24.

Itt Tökölyi részletesen közlé vele kilátásait a jövendőre. Biztosítá őt, hogy ha nejévé lesz, ő is kész békét kötni a császárral, mivel „semmi jobban a hazajövetelre nem indítja, mint ha itthon megtelepedve őt házastársul nyerhetné.“ Elmondá neki, hogy a török az erdélyi fejedelemség megadásával, a franczia király évi pénzsegélylyel biztatják őt a háború folytatására. Ő azonban mind ezeket kész feláldozni Ilona birtokáért, és szerelme miatt s házassága reményében ez igéreteket még nem is fogadta el; mert miután Saponára által meg lett igérve, hogy kivánatai ő Felsége által ki fognak elégíttetni: ő is magát ő Felsége hűségére akarja kötelezni. Ha azonban Bécsből jó választ nem kap, a török és franczia segedelmével folytatandja a háborút, melyben a porta rendelete szerint Apaffy is részt fog venni. Ne is búsuljon e miatt Ilona, se ne késsék őt kezével boldogítani; mert ha a császár még ezután is halogatná megegyeztét e házasságra, ily hatalmas pártfogás mellett, minőt neki a franczia és török részéről biztosítottak, ezentul ő maga is

megfogja őt és gyermekei javait védhetni a császár ellen.

Ilona csak is gyermekeinek jövője miatt halogatá eddigelé hőn óhajtott egybekelését a szeretett ifjúval. De ennek rábeszélései most minden aggodalmait eloszlatván, nem vonakodék tovább kezét határozottan oda igérni annak, ki szivét már rég birta. Csak azt kötötte ki, hogy még egyszer megkisérlendi a császár engedelmét jó szerével kieszközleni, mit Tökölyi sem ellenzett.

E végett, talán még Tökölyi ottlétében, utnak ereszté Bécsbe Ujlaky István asztalnok mesterét Szelepcsényi primáshoz, Gubasóczy kanczellárhoz és Kolonics bécsi püspökhöz. Elmondatá általa, mily rég és hevesen sürgeté a vele szemben lételt Tökölyi, s miképen a fegyverszünetet is csak ennek reményében kötötte légyen meg. És mivel ő, Ilona, mindig csak azt válaszolta neki, hogy az ő Felsége híre s akaratja nélkül semmit sem cselekszik, Tökölyi immár neheztelve is izent neki: lássa mit tesz, ő lesz az oka a béke helyre nem álltának, ő ad számot Istennek, mert sokat árt mind a hazának, mind

gyermekeinek, s még nagyobb háborúságoknak lesz okozója, ha vele találkozni tovább is vonakodnék. Ő tehát mind ezt nem vehette lelkére s vele végre találkozott Sz. Miklóson. Elmondatá továbbá Tökölyi igéreteit a béke iránt, ha neki házastársul hozzá mennie ő Felsége által megengedtetik. Nem hallgatá el, mily igéretekkel ösztönzik őt a háború folytatására a törökök és francziák, miket azonban mind kész volna visszautasítani, ha „a hazában megtelepedhetnék és istenes házastársat találhatna magának". Ne magyarázzák tehát balra szemben lételét Tökölyivel. Ő élete fogytáig ő Felsége kegyelmességébe ajánlja magát s neveletlen árváit. Mind ezt csak azért kivánta tudtokra adni, hogy a jövőben felmerülhető bajok miatt őt ne okolhassák, mert „készebbek volnánk — veti hozzá a maga részrehajlatlanságának bizonyságául — készebbek volnánk egy óráig nem élnünk, hogysem mint ő Felsége ellen, a magyar hazának legkisebb romlására ügyekeznénk." [1])

---

[1]) Datum in castro Sz. Miklós die 8-a januarii 1682.

XI.

Tökölyiről más kutfőkből is tudjuk, hogy ez időben őszintén hajlott a békére. De egyébiránt a körülmények is olyanok voltak, melyek vele igazán óhajtathatták a békét. Mert ha eltekintünk is heves kivánatától Ilona birtokára, lehetetlen volt nem látnia hogy — bár a kuruczok egy kis része, különösen akik „szegény legényekből fegyverökkel mentek vala elő, gondolván ha ő magát leteszi, tőlök is elesik a sok zsákmány“ a háborút minden módon sürgették, — a nagy többség mindazáltal már sovár lélekkel várja a pillanatot, melyben tiz évi számüzöttség és harcz után ősei tűzhelyéhez visszatérhet s nem is fogja elszalasztani erre az alkalmat, mihelyt az alkotmányos és vallási sérelmek, mint igértetik, meg lesznek szűntetve. De ha a töröktől és a francziától nem rég vett igéretek nagysága gyanúsnak tűntetné is fel a kuruczvezér őszinteségét: Ilonáéról semmi okunk sincs kételkedni. Ő hitt Tökölyi békés hajlamaiban: holtáiglan tanúsított kendezőtlen jelleme kezeskedik igazmondásáról.

Azonban, ha az Ilonával szemben létel idején őszinték voltak is még Tökölyi békeszándokai: a dolgok fordulata nem sokára megváltoztatta azokat. Szelepcsényi primás ugyan már január 25-kén felelt Ilonának, hogy bár még nem adhat végválaszt, de már is mondhatja, hogy isten jóvoltából minden jót várhat [1]). Saponára azonban, bár a fegyverszünet megkötésekor hat hét volt kiszabva, mely alatt meghozná az udvar válaszát, mégis több hónapon át késett megjöni s csak is april közepén tért vissza a szepesi prépost kiséretében, a házasságra nézve ugyan meghozva az engedélyt, de egyebekben ki nem elégítő válaszszal. Az udvar szemlátomást időt kivánt nyerni, mig követei Konstantinápolyból választ hoznak. Ott azonban mind harcziasabb lett a hangulat, mind nagyobb a készség Tökölyit a félhold egész hatalmával gyámolítani. E hírrel tértek onnan vissza a kuruczok követei Giczy István, Radics Endre és Tunyogi Sámuel, mielőtt még Saponára meghozta az udvar válaszát. Tö-

---

[1]) Dat. Viennae die 25-a jan. 1682.

kölyi tehát, mihelyt az ezredes tőle távozott, azonnal Budára ment s a törökkel, kitől neki Magyarország fejedelmi czíme igértetett, forma szerint megkötötte a szövetséget.

Midőn onnan május második felében Kaposra visszatért, leendő sógora, Zrínyi János, a kis Rákóczy Ferenczczel Leleszig ment vala elejébe. Utóbb Zrínyit, ki a béke előmozdítására küldetett le hozzá Bécsből, néhány nap múlva Izdenczy tanácsos kiséretében a maga végfeltételeivel visszaindítván, azontul menyekzőjére készült, melyre számos egyéb vendégein kivül Saponarát is meghívta. A menyekző junius 15-kén ment végbe Munkácson, hova Tökölyi, egy szolgálatában álló német dandár kiséretében, a megelőző napon minden ingó vagyonával együtt bevonúlt.

Három évi várakozás után valahára czélt ért a szerelmes pár. S az év, mely egyesülésök után letelt, legboldogabb s egyszersmind külsőleg is legszerencsésebb volt életökben. Tökölyi, pár héttel menyekzője után, ismét felkötötte kardját; és miután Kassát és Füleket elfoglalta s emennek kapitányát, a királya iránt példás hűségű Koháryt,

Ungvárra fogságba vitette, a szultántól Felsö-Magyarország királyává, fejedelmévé neveztetett. Ilona pedig a következö évben egy György nevü fiucska anyjává lett, ki azonban születése után nem sokára megszünt élni.

XII.

E gyermekök halála mintegy elöpostája volt a szerencsétlenségek hosszú, egész sírjokig tartó sorának, mely ezentúl reájok nehezedett. Ilona sorsa elválhatatlanul férje szerencséjéhez volt kötve, ennek csillaga pedig végkép letünt azon nagy veszteségek folytán, melyeket szövetségese, a török, 1683-ban Bécsnél, Párkánynál, azontul pedig Mohácsnál, Budánál s több más helyt szenvedett. A személyes veszteségek e végtelen folyamában Ilonának alig jutott más vígasztalás, mint a melyet hazaszeretö honleányi szíve a hazának épen a férje és szövetségese, a török veszedelme által feltételezett megszabadultából meríthetett. Mostoha sorsa ugy akarta, hogy minden elöny, melyet a keresztény fegyverek a törökén nyertek, minden diadal, mely a haza egy-egy részét a fél-

hold járma alól felszabadította, az ő személyes viszonyaira nézve mindannyi lépés volt az örvény felé, mely az egy szerelmén kivül végre egész földi szerencséjét elnyelte.

És vajjon Ilona lelke fölemelkedett-e valóban is az önzetlen hazafiság azon magaslatára, hogy a haza megszabadultát vígasznak tekintse a maga és férje balsorsában? A megpróbáltatás évei ugy tüntetik fel e ritka nőt, mint a kinek erős, férfias lelkét semmi csapás meg nem törheti, türelmét és csüggedetlen kitartását a mostoha szerencse semminemű esélyei ki nem meríthetik, a kinek önzetlensége, bár maga legfájóbban érzé a balsors csapásait, bújának közepette is képes vidámságot mutatni, hogy a vele szenvedőket megvigasztalja, s mint a ki a hitvesi szeretetnek kiapadhatlan kincseivel árasztja el férjét, s magáról szinte megfeledkezve, csak férjének él s annak búját az önfeláldozás ezerféle nemeivel törekszik enyhíteni.

De mind ezt megfejtheti hő szerelme, mely sirjáig élt keblében. S még mindig fenmarad a kérdés: vajjon felemelkedett-e az erkölcsi nagyság azon magaslatára is, hogy a hazának még a

saját balsorsától feltételezett szabadultából is képes volt légyen vígasztalást meríteni a különben oly természetes bújában? Ez volna a hazafiság s honleányi erény legdicsőbb, a gyarló ember által elérhető legmagasabb foka. Coriolánt évezredek múlva is magasztalva dicsőíti hasonló hazafias erényeért a történelem. S lehet-e honleányi erénye tekintetében Ilonát is a nagy római mellé helyeznünk? Három, saját kezével irt levél maradt fel ez időből Ilonától, melyek egyike valóban ily magaslatra látszik emelni e ritka lelkű nőt. Lássuk tehát e leveleket.

Legsúlyosabb volt reá nézve ez évek alatt az, hogy a harczok viharaitól hányatott férjétől jobbára távol kellett lennie; mert ez csak időnként s kevés perczekre vonhatá el magát a hadviselés annál nehezebb munkájától, mennél ritkábban mosolygott fegyvereinek a szerencse.

E magányában néhány évig csak gyermekei nevelésének, házi munkáinak s a jótékonyságnak élt. Egy levele[1]) bizonyítja, hogy különféle him-

---

[1]) Szirmay Miklóshoz. Dat. Szádvár 21. julii 1684. Ezüst fonalat vétetett általa Eperjesen, mely azonban utköz-

zésekkel foglalkodott. Egy másik meg arról tanuskodik, hogy Patakon s más városokban több szegény tanuló deák ellátásáról gondoskodott[1]). Több levelei számos egyéb jótékonyságát hirdetik[2]). Jótékonysága néha megható jelenetekben nyilvánult. Ilyen volt, például az, midőn Koháry Istvánt, a fogoly füleki kapitányt, kit Tökölyi, mivel hozzá csatlakozni nem akart, kegyetlenűl kínza, míg Munkácsban volt elzárva, férje tudta nélkül, sőt akarata ellenére jobb étkekkel s némi kényelemmel látta el[3]); miért is aztán Tökölyi a foglyot Ungvárra vitette át.

De mind ez természetesen nem elégítheté ki férje után sovárgó szerelmes szivét. „Megvallom — igy ír egy levelében[4]) — nem gondoltam volna, oly szerencsétlen legyek, Kegyelmed nél-

---

ben elveszvén, kéri őt, nehogy munkája hátramaradjon, küldjön hova hamarébb fél font ilynemű ezüst fonalat. Eredetije a magyar muzeumban.

[1]) Tyukody György levele Ilonához. Patak 1681. jun. 6.

[2]) Ilyen egy Barkóczy Ferenczhez. Kassa 1683. január 15.

[3]) Kazy: Posthuma memoria C. Stephani Koháry. 27. l.

[4]) Dat. Tokaj. 1685. jun. 10.

kül töltsem sirással az áldott ünnepeket; de minthogy Isten ő szent felségének és Kegyelmednek ugy tetszett, legyen ugy minden. — — — — De kérem, édes szivem uram, legalább gyakortább tudósítson maga egészsége és hun léte felől.“

Búsulásai időnként még egészségét is megrendíték; de ő nem csak önmegadással tűrte minden baját, hanem, mennyire lehetett, részt is vett a hadviselés gondjaiban, intézkedéseivel segítvén férje hadjáratainak sikerültét, s gondoskodván a mind nagyobbodó költségek előállításáról. „Tegnap öt órakor érkezett — mond egy másik kelet nélküli, de ezen évek valamelyikében írt levelében [1]) — Görgey uram, és néhai nagy búsulásimban még is megvidúltam, midőn hallottam Kegyelmedet jó egészségben lenni és hogy láttam Kegyelmed maga irásit .... Nagy örömmel értettem mindenek felett Kegyelmednek visszaindulását erre mi felénk. De az én megkeseredett szivemnek még sem elég, valameddig nem látom

[1]) Csak annyit vehetni ki belőle keletidejére nézve, hogy Patakról akkor iratott, mikor Schultz és Caraffa hadai egyesültek, — tehát, ugy látszik, 1685-ben.

Kegyelmedet édes szivem uram .... A nagy Istenért kérem kegyelmedet, édes kincsem uram, magára vigyázzon és siessen ide jőni, mert az ördögnek sok szolgái vannak. Nem szeretnék Kegyelmedtől elrekedni, kitől Isten oltalmazzon, édes kincsem. Mert tudja Isten minemű egészségben vagyok, mióta Kegyelmed innét elment; ezt nem másnak, ha csak búsulásomnak tulajdoníthatom. De legyen ugy mint Istennek tetszik mindenekben.“

Személyes bajait ő mindig könnyebben tudta tűrni mint azokat, melyek kedveseit sujtották. Szivének egyik legfájóbb sebét okozá kedves öcscsének, Zrínyi Jánosnak sorsa, ki Bécs ostromakor merő gyanúból elfogatván, egy tiroli várba falaztatott be élethossziglan, mint élő halott. Azon gondolat gyötré öt mindenek felett, hogy öcscse, kit, midőn a kuruczok foglya volt, semmi csábitás nem volt képes elpártoltatni a császártól, kinek az udvarhoz, atyjának szomorú vége daczára is rendíthetlen hűségét ő ismeré legjobban, most miatta szenvedi a borzasztó börtönt. „Szegény raböcsémnek szabadulásában — mond

ugyanezen levelében — hogy Kegyelmed fáradoz, az jóllehet meg nem szolgálta Kegyelmednek, de ha Isten életét megtartja, annyi sok szenvedések után talán észreveszi magát, és azután szolgálni fog holtig, — kiért Isten is megáldja Kegyelmedet . . . . Nem volna-e jó, énnekem lengyel királynénak írni; szabadulásában eszköz volna ő felsége, egy szava is sokat teszen mások előtt. Lám ajánlotta magát ő Felsége. De hagyom ez iránt Kegyelmedre a dolgot édes szivem uramra; tudom jó pártfogója leszen. Azt jól tudom, én miattam szenvedi azon rabságot, kiért fizessen meg az úr Isten ilyen igazságért ő felségének.“ Hátha már ekkor tudta volna, hogy husz évig fog szenvedni iszonyú börtönében az ártatlan testvér, puszta gyanúból, talán csak miatta, s kínjaiban megtébolyodva, szinte állattá válva, fog elrothadni börtönében!

De még ezen búsulásai közt is fel-fel pezsg benne a Zrínyiek hősies vére s az erős, férfias jellem, mely nem sokára oly nagy próbát áll vala ki Munkács ostromában. „Labanczok — ugymond szint’ e levelében — Sztropkó táján is vannak.

Az a híres Pethő Gáspárka berzenkedik. Ó élhetetlen lélek, időtlen gyermek! Minemű patenst forgat, Kegyelmednek elküldöttem. Nem kéne karddal, hanem guzsalyokkal megverni és ugy megtanítani, az uraságnak és vitézségnek hagyna békét, mert ahoz nem tud, csak a beszédhez.“

XIII.

Midőn e levelet irá, még az összes Rákóczyféle javak birtokában volt Ilona. Mert bár férjének szövetségesei, a törökök, már súlyos vereségeket szenvedtek, őt magát még kimélni látszék a sors, mivel a török ellen összpontosított császári hadakból kevés maradt az ország keleti részein. De 1685 folytában majd ide is számosabban gyültek a labanczok, kiktől vereségeket szenvedvén, Tökölyi némi intézkedéseket kivánt tétetni az ekkoron Tokajban vagy Patakon időző neje által Szerencsen. A levél, melylyel férje e rendeletére válaszol, nagy hanyatlásban tünteti fel ennek ügyeit, veszélyben a maga helyzetét. Ilyenkor, a vészes körülmények közt tünt ki legfényesebben e dicső asszony jelleme. E gyönyörü

levél egész szivét feltárja előttünk, s egész fényében s nagyságában tükrözi vissza e dicső asszony jellemét; s csak azt kell sajnálnunk, hogy annak vége a kelet-hely s idő feljegyzésével együtt elveszett.

„Szinte induló félben voltam, ugymond, Szerencs felé, midőn érkezett Nádasdyné asszonyom (Tökölyi nénje) s hozta Kegyelmed szombaton estve kelt levelét és újabb parancsolatját. És minthogy későn érkeztek a Nagy Albert katonái, azon múlt már mai indulásom Szerencs felé. Most pediglen igen jól esett, hogy itt helyben ért azon Kegyelmed parancsolatja; és ha szintén indúltam volna, én holnap Regéczbe mentem volna, s onnét vittem volna végbe igy is Kegyelmed parancsolatját. Édes szívem, gondolja meg Kegyelmed azt, hogy ha engem Kegyelmedtől elszoríthatnának, nem lenne nagyobb örömök és bizonyosb veszedelme Kegyelmednek, kitől Isten oltalmazzon. Mert tudják, hogy Kegyelmed azon helyet nem hagyná igaz és hív emberek nélkül, és igy Kegyelmedtől elrekedném azokkal együtt, kitől Isten oltalmazzon. Én miattam . . . distractiót tennének Kegyelmednek, édes szivem, és

akkor volna, az kitől féltem eleitől fogvást. Az én Istenem énnekem ne adja azt érnem, hogy én az én édes uram nélkül akár minemű bátorságos várban vagy helyben megmaradásomat lelhetném. Én azt nem kivánom; hanem vagy élet vagy halál: semminemű félelem, sem nyomorúság engemet Kegyelmedtől el nem rekeszt. Csak épen Kegyelmed el ne hagyjon, én ha gyalog is, kész vagyok elmenni, valahun hallom Kegyelmedet lenni. Vajki nagy dolog volt minden időben az igaz szeretet. És igy, édes szivem uram, ha jól leszen dolgunk, együtt vígadjunk; ha pediglen akkor minemű ellenkező dolgunk leszen, egymást vígasztaljuk és együtt legyünk; mint Isten akarja, együtt viseljük a keresztet. Vajki jó az Isten, roszból is jót ad, és a mi rosz és nehéznek látszik, jónkra fordítja. És ha most ellenkező dolgokkal Isten próbál is bennünket: ha jót veszünk tőle, mért nem vehetnénk azt is, az mi nekünk ellenkezőnek látszik is lenni? Szabad az Isten királyokkal és minden alkotmányokkal. Bizony nem sokára megvígasztal az Isten mindnyájunkat az áldott békességgel.“

Tudósítja tovább, hogy Vay Lászlót tíz katonával Terebes felé küldötte, hogy az ottani két hídra vigyázzon, s ha szükség, azokat elbontassa vagy porrá égesse; hogy Regéczbe szekereket indít élelemmel, s holnap maga is ott leend; hogy Patak minden szükségesekkel jól el van látva s csak az őrséget kell szaporítani; annak kapitánya nagy bátorsággal mondta neki, hogy ezer vagy legalább hatszáz emberrel nem félti várát, feltéve, hogy a Budát ostromló seregből nagyobb erő nem jön ellene; nagy a lakosok száma is, de még nagyobb bátorságuk. „Az okon én, ugymond, nem búsulok, csak én Kegyelmeddel együtt lehetnék.“

Az oly tiszta vallásos érzelmekből merített reménye azonban, melyet a dolgok jobbra fordúlta s a béke helyreállta iránt e levelében kifejezett, nem valósult meg. Söt a császáriak nem sokára Eperjest, Ónodot, Patakot, Tokajt, Kállót megvévén, Tökölyit is mind szükebb térre szorították ugyannyira, hogy ő, a maga és szövetségese folytonos vereségeitől megdöbbenve, Szirmay István által Bécsben békeajánlatokat tett, de sikeretlenül.

XIV.

Azonban bármily nagy és sürü csapások érték is Ilona férjét a császáriak részéről, még nagyobb volt a veszély, mely őt az év vége felé a törökök részéről fenyegette. Sokan a török basák közöl levertségökben annyi veszteségeik miatt haragjokat Tökölyi ellen fordíták. Őt okolták a béke megszegése, őt a fejök felett meggyült szerencsétlenségek miatt. Voltak, kik már azt is suttogák, hogy veszedelmöket czélozva, csak ezért bonyolítá be őket a háborúba. Ehhez járultak a császári tábornokok fondorlatai, kik egyrészt a kuruczokat tőle elvonni s a király hüségére viszszavezetni, más részt a törököket fölingerleni minden módon törekedtek. Különösen Caraffa tábornok nagy igéretekkel ösztönzé Szejtán basát, a belgrádi vezért, Tökölyi veszedelmére. Biztatá őt, hogy a keresett békét azonnal megnyerik a bécsi udvartól, mihelyt a kuruczvezért kézre szolgáltatják.

Tökölyi korán értesült emberei által ha nem is e titkos fondorlatról, de a törököknek iránta

változott indulatáról s ama gyanús suttogásokról. Érzé, látá, hogy a bizalmatlanságot minden áron meg kell szüntetnie, ha vesztét elkerülni kivánja. Miután a császárral való kibékülhetésének immár minden reménye elenyészett, még csak a török segélye vagy legalább barátságos indulata, melynél fogva a megkötendő békébe ő is befoglaltassék, menthette meg őt a végveszélytől. Honfitársaira már egyátaljában semmit sem építhetett: szerencséjével népszerűsége is elveszett, hadai naponként fogytak, eddigi hívei mind többen elhagyták; önzésről, határtalan nagyravágyásról kezdték vádolni s csak oly párt fejének tekinték őt immár, mely nemcsak a császár, hanem maga az ország helyreállított törvényes kormánya ellen is, merő nagyravágyásból, folytatja a háborút.

Tökölyi, hogy a bizodalmat a törökökben személye iránt helyreállítsa s több segélyt sürgessen, a nagyváradi basával személyesen kivánt találkozni. Mielőtt azonban oda indulna, Munkácsra ment nejéhez, kit egy fontos lépésre kivánt reávenni. Hogy a töröknél a gyanúnak, bizalmatlanságnak még árnyékát is megszüntesse, mostoha

fiát, a nyolcz éves Rákóczy Ferenczet, ohajtá Konstantinápolyba küldeni a maga hűsége zálogául.

Ilonának ez volt legsúlyosabb megpróbáltatása egész életében. Az anyai szeretet a hitvesi szerelemmel kelt harczra keblében. Egyetlen fia, a nagynevű Rákóczy-ház egyetlen ficsemetéje és a hőn szeretett férj érdeke közt kellett választania. Tökölyi ékes szólása, melylyel egy részről a maga válságos helyzetét ábrázolá, más részről az aggódó anyát megnyugtatni ügyekezett, hogy fia Konstantinápolyban semmi veszélynek sem leend kitéve, sőt valamely hű ember felügyelete alatt még nagyobb biztosságban neveltethetik mint itthon, a háborúk esélyei között, egy várból másba költözködve anyjával, — már-már ezen áldozatra is reávette Ilonát. Férje iránti szerelme, ennek tagadhatatlanúl veszélyesb helyzete egy pillanatra elhomályosítá értelmét s feledtetni látszék vele, hogy fiának ha nem is életét, de jövőjét koczkáztatja, és, ugy látszik, megegyezett, legalább nem tagadta meg határozottan férje kivánatát. Tökölyi azon reményben nyugodott le, hogy más nap mostoha fiával indul Nagyváradra.

De Ilonának az éj csöndje visszaadta a nyugodt megfontolást s anyai kötelességének teljes érzetét. E kínos éj alatt e kötelességérzet már különben is ébreszthetett lelkében mardosásokat, azon egyetlen hibája miatt, melyet vele női szerelme gyermekei irányában elkövettetett. Ő, mióta a hadi szerencse férjétől elpártolt, nehogy tőle folyton távol lenni kényteleníttessék, gyermekeivel együtt gyakran követte őt táborozásiban, észre sem véve, hogy férje némely tanácsosai, kik a Rákóczy-ház örökösét urok nagyságának gátjaként tekintik, őt mindenüve mostoha apja után hurczolva, szükség nélkül, sőt szándékosan teszik ki a tábori élet minden sanyarainak és veszélyeinek. Hátha még azt tudta volna, hogy férjének ezen emberei — miként utóbb Rákóczy Ferencz maga írta vagy iratta[1]) — a sanyaruságot egészsége kára nélkül tűrni tudó gyermeket megétetni is szándékoztak, mit csak a fiú hű szolgája, Kőrösy György[2]) gátolt meg! De Ilona ezt

---

[1]) Histoire des Révolutions de Hongrie II, 11.

[2]) Kőrösy, Rákóczy Ferencznek később főkomornyika s kincstartója, azután is mindig bizodalmas viszonyban állt

nem tudva is visszaborzadt a gondolattól, hogy egyetlen fia, anyai keblétől elszakasztva, idegenek szeszélyeitől tétessék függővé. És midőn férje a fiúval távozni akart, könyei, kérelmei által meghiusítá szándokát. Tökölyi egyedül ment Nagyváradra; Ilona gyermekeivel Munkácson maradt, nem is sejtve, hogy hét éven át nem fogja látni a szeretett férjet.

XV.

Alig múlt pár hete férje távoztának, midőn Petneházy Dávid, a kuruczok egyik legelszántabb kapitánya, azon hírrel érkezett Munkácsra, hogy Tökölyit a nagyváradi basa elfogatta s vasra verve kisértette Belgrádba; hogy ő ily gaz szövetségest nem támogat többé, hanem a császár hűségére

urával. Egy izben mindazáltal félreértésből némi feszültség támadt köztök, s Rákóczy őt megengesztelendő, írja neki Patakról 1708-ki nov. 29-ről: „De leginkább csudálom, hogy gyermekségemtől fogvást ismervén Kegyelmed, oly vélekedésben vagyon, hogy megvetettem, kiért én jól tudom, hogy az Isten büntetését is megérdemleném; kihez képest, ha nehezebben írtam is, az informatiónak tulajdonítsa Kegyelmed, nem az én tartós haragomnak.“

tér át zászlóaljával; a fejedelemasszony is legjobban cselekednék, ha példáját követné. Ilona azonban, ugy látszik, ekkor már értesülve volt férje körülményeiről; mert, mint mondják, a különben kétségbeejthető hírt a gondviselésben vetett bizodalma ezen kifejezésével fogadta: „Nagy az Isten, uram még megszabadúl, elébb mintsem hinnénk.“

Reménye nem is maradt sokáig teljesületlen. A török, Ilona levele által is figyelmeztetve, hamar belátta az önérdeke ellen elkövetett hibát s Tökölyit szabadon bocsájtván, újabb segélylyel látta el. A kuruczkirály ezt már az 1685-ki deczember 4-kén tudatta nejével. Ilona ennek hirét, a mennyire csak lehetett, azonnal terjeszté. De a kuruczok nagyobb része akkoron már Leopold zászlai alá esküdt volt s közbenjártokra Eperjes, Ungvár, Regécz, Patak stb. is megadta magát Caprara császári tábornoknak, ki aztán 1685 végén Munkácsot is körültáboroltatta[1]).

[1]) Ez évi deczember 30-kán Ilona Kulin nevü inasa egy munkácsi paraszttal érkezett Belgrádba Tökölyihez, hozván neki láthatatlanul s jegyekkel is irt leveleket. Ezek két

Munkács ez időben jelentékeny erősség volt. Háromszoros fal és a Latorcza folyamból vízzel tölt mély és széles árkok övezték a várat, melyet Radics Endre főkapitány alatt két, mások szerint négy ezernyi, eleséggel s lőszerekkel jól ellátott őrség védett. Ilonán és gyermekein kivűl több nemes úr és nő, ezek közt gróf Nádasdy István nejével, Tökölyi nénjével és Semseynével együtt a várba zárkozott. Az ellenség januárban csak arra szorítkozék, hogy a várbelieket a vidéktől elrekeszsze, mi végett a kapuval szemközt erős sánczokat készített. A várbeliek azonban február 4-kén e sánczokra kitörvén, az ott lévő császáriak

---

hét előtt indultak Munkácsról s mondták, hogy a városból és vidékéről már akkor is nyugtalaníttatott Munkács az ellenség által. Beszélék azt is, hogy többi várai se fegyver, hanem árulás által jutottak az ellenség kezére. Még 21 saját szolgája is labanczczá lett s jószágait elprédálták. „Az mennyire ezeken törődtem, — írja Tökölyi még kiadatlan, a kamaralis levéltárban lévő naplójában, — annyival nagyobb vígasztalást vettem, hogy feleségemet jó egészségben és jó reménység alatt hagyták, naponként nevekedvén már tapasztalhatóképen és terhes volta nyilvánvaló lévén.“ Szüléséről azonban mit sem tud Dobay 1686-ki naplója.

közöl 115-öt levágtak, tizenegyet rabúl vittek be a várba. Bár a sánczot utóbb egy vasas zászlóalj megint elfoglalta, a várbeliek még is találtak módot a vidékkel közlekedni, Tökölyihez pedig követeket s leveleket küldeni.

Caprara csak márczius közepén érkezett meg az ostromló táborba s a városban foglalván szállást, azonnal a vár feladására szólítá fel annak úrnéját. Ilona ekkoron már férjének nem csak szabadságáról értesítve, hanem mielébbi megérkezte iránt is biztatva lévén, Caprara mind ezen mind utóbbi felhivásaira tagadólag válaszolt. „Ő, ugymond, bár a harczot nem kivánja, mint a Rákóczy Ferencz gyermekeinek anyja s gondnoka, köteles védeni ezek örökségét, ha megtámadtatik. Sem ő maga, sem kiskorú gyermekei nem vétettek a császár ő Felsége ellen. Azért nem hiheti, hogy ez egy nő és ártatlan gyermekei ellen fegyvererőt akarna foganatba venni; mi bizonyára sem ő Felségének, sem a vezérnek nem fogná öregbíteni hadi dicsőségét. Kéri is a tábornokot, szűnjék meg őt háborgatni. Ha azonban e kérésre nem ügyelne, tudja meg, hogy sem többi

várainak elveszte, sem az ostrom félelme nem képes őt arra indítani, hogy megfeledkezzék arról, a mivel gyermekeinek tartozik.“

Caprara e választ vévén, közeledési árkokat vonatott s a várat keményen kezdé lövetni. Ilona erre márczius 15-kén a vár ormairól kitűzette a veres lobogót, s ellentállása jeléül minden bástyáról egy-egy lövést tétetett. Ezután a várőrséget egybehivatván, férje biztató leveleinek előmutatása, hűségre s kitartásra buzdító szavai által oly lelkesedésre villanyozta azt, hogy Radics Endre főkapitány, Absolon Dániel, Nemessányi Bálint, Sándor Gáspár, Madács Péter, Lessenyei Nagy Mihály, Kellemesy János, Dévay Tamás, Daróczy, Jeney s a többi hadnagyok az őrséggel együtt megesküdtek, a várat mind halálig védelmezni. E lelkesedést Ilona a bástyákon, falakon gyakori megjelenései, a magokat kitüntetők megjutalmazása által mind végiglen fenn tudta tartani.

Mivel az ellenség tüzes golyókat is hányatott az épületekre, a gyuladás elfojtására nagy számu, vízbe áztatott bivaly- s ökörbőrt tartatott készletben, s ennek köszönhető, hogy tűzvész

nem is rombolt az épületekben. Pedig márczius közepétől kezdve egy nap sem múlt el, hogy az ellenség ágyuiból, mozsaraiból bombákat, tüzes és más golyókat, köveket és granátokat ne szórt volna be. 24-kén egy golyó Nádasdyné szobaleányát ölte meg. 3o-kán minden eddiginél hevesebb lőn a tüzelés, már a reggeli órákban nyolczvannál több golyó, bomba, tüzes lapta repült be. Ezek közől néhány a fejedelemasszony lakosztályába is behatolt, de tetemesebb kár nélkül.

Caprara látván, hogy lövegei a várnak nem ártanak, míg ellenben a védők tüzelései jelentékeny pusztítást tesznek hadaiban, april elején azon mesterkedék, hogy az árkok vizét lecsapolhassa. Egy sánczból sikerült is az árokhoz közelednie, s a partokat megfúrván, a vizet egy singnyire leapasztani. De egy bátor hajdú az árkon átuszott, a lyukat egy zsák gyapjuval s földdel betömte, a kast, mely a lyukat védé, eltávolította. A tábornok evvel sem boldogúlván, újra megkezdeté a tüzelést, különösen Ilona palotáját tűzvén ki czélpontul. Egy bomba april 14-kén Gyürky lakását egészen összerombolta; egy másik a feje-

delemasszony fogadó termébe hatolt s annak boltozatját is beszakasztotta; mert míg elébb csak 60 és 120, most már 170 és 190 fontos bombákat is szórtak be. A várbeliek nem csak a tüzelést emberűl viszonozták, hanem többször ki is törtek a sánczokban lévő ellenségre.

E közben az ellenség több ízben trombitásokat küldött a vár alá, hogy annak védeit újabban is feladásra szólítsa, vagy legalább az örsöket elcsábítsa; de hasztalan, minden ilyféle kisérlet kemény tüzeléssel hiúsíttatott meg. Ez történt különösen april 26-kán, miért Caprara, haragjában egész napon s éjen át tüzes golyókkal s bombákkal löveté a vár épületeit. 27-kén hasonló kitartással folyt a tüzelés. Virradatkor egy 190 fontos bomba Juliánka kisasszony lakszobájának boltozatát szakasztotta be és hányta szét. Szerencsére Ilona, mióta a tüzelés palotáját vette czélpontul, a szokott lakszobákból gyermekeivel együtt biztosabb helyiségekbe költözött.

Nagy örömmel láták a várbeliek e napon, hogy Munkács városából számos társzekér indúlt ki, mi az ostrom megszünésére látszék mutatni.

Sejtelmök teljesedett: az ellenség még azon éjen kivoná sánczaiból a lőszereket, és ott lévő készületeit felgyujtván, a vár alól tovaszálla, csak lovas hadát hagyván némi távolságra ostromzárúl. A várbeliek mindjárt 28-kán nyilvános hálaimát mondtak megszabadultokért. Az egész ostrom alatt, mely keményebben márczius 12-kétől april végéig folyt, mintegy hét száz nagy bomba repült be a több százakra menő tüzes és száraz golyók, kövek és egyéb ártó szerek mellett. Ezek összesen csak hat embert öltek meg; ugyanannyi esett el a kitörések alatt; a sebesültek száma mintegy kétszer annyira ment.

Mihelyt a várbeliek meggyőződtek, hogy az ellenség elszállása nem puszta csel, az őrség azonnal a sánczokba ment s azokat elrontotta. Május 1-jén Ferencz úrfi is kiment az őrséggel s a várat megkerülte. Visszatérte után pedig a kapitányokat és hadnagyokat maga elébe rendelvén, hűségöket s fáradságokat szépen megköszönte [1]).

---

[1]) Dobay Zsigmond naplója. Közli Thaly Kálmán a m. akademia által kiadott Történelmi Emlékekben. Irók 23, 415. kövv.

XVI.

Ilona az ostrom alatt is több ízben küldött követeket s leveleket férjéhez s fogadta az övéit. Letenyei Márton a két év alatt, a meddig az ostrom s a zárlat tart vala, kilenczszer járt ki s be Munkácsra s onnan Tökölyihez levelekkel. A vármezőn át az erdőig többnyire négy kézláb mászva, bukdácsolva kerülhette csak el az örsök szemeit[1]). Okolicsányi András május 9-kén úrnéja parancsából Lengyelországba indúlt némi üzenettel a királyhoz s ékszerei egy részének eladása végett. E hó 29-én nagy ünnepély volt a várban: annak úrnéja nevenapját tartá. Ilona a várban lévő valamennyi főrendeket és tiszteket megvendéglé. Ezek gyülekezetében gyermekei, némi ajándékokat mutatva be, elébb a kilencz éves Ferencz, utána s mintegy neki válaszolva, a tizenhárom éves Juliánka hosszú költeményt sza-

---

1) Letenyei Mártonné, Dobozy Mária folyamodása Rákóczy Ferenczhez. 1706-ban.

valtak el anyjok tiszteletére. Ilona e verseket saját kezével lemásolván, utánok a következő jegyzetet veté: „Isten soha ne adjon anyának jobb gyermekeket mint ezek még eddig az ideig voltak; mert soha sem tapasztaltam egyebet bennek az igaz szeretetnél s engedelmességnél hozzám semminemű változásokban. Egymáshoz igaz atyafi szeretettel voltak. Ha tovább is hozzám és az én édes uramhoz abban megmaradnak: vesznek jutalmat mitőlünk, Istentől áldást s adnak jó példát az világ fiainak“ [1]).

Egy hónappal ezen ünnepély után (jun. 24.) Jánoky Zsigmondtól levél érkezett a fejedelemasszonyhoz, melyben szabad jövet s menetet kér, mert némi ajánlatokkal volna küldve a császáriak részéről. Kivánata megadatott s a várúrné nevében junius 26-kán a váron kivűl felvont sátorokban Sándor Gáspár és Absolon Dániel fogadta őt; de ajánlatai elutasíttattak.

Az őrség azontul is számos hadjáratot intézett a vidéken lévő labanczok ellen; julius havá-

---

1) Thaly Kálmán közlése em. h. 434.

ban pedig fegyveresen védte az aratást, melynek gyümölcsével aztán a vár bőségesen elláttatott. A pénzt erre, miután elfoglalt javaiból mi sem folyt be, a Lengyelországba küldött Megyery Gábor által elárusított ékszerekből szerzé meg Ilona. A portyázások alatt számos labancz esett foglyúl, kiket Ilona azonnal a maga hűségére esketett. Oktober hava avval telt, hogy a várat borral is ellássák. Egy csapat pedig Lengyelország széléig hatolt posztót vásárlani az őrség téli ruházatára; mert Tökölyinek most sem szolgálván a szerencse, a jövő télre újabb ostromot várt magára a vár népe. Ettől félve Nádasdyné, kinek férje az ostrom alatt betegségben meghalt, a várból Semseynével együtt kiköltözött.

Ilona az ellentállásra most is erősen eltökélve, hogy eleség- s védszer-készleteit még többre szaporíthassa, Görgey Imrét és Absolon Dánielt újabban is ékszerek eladására küldte Lengyelországba. A követek egyenesen a királyhoz és királynéhoz voltak utasítva. A lengyel királyné, midőn férjével 1683 őszén Magyarországon keresztül hazatért, önként ajánlá közbenjárását a

bécsi udvarnál a fejedelemasszonynak. Igen valószinű, hogy most ezért folyamodott Ilona. S ő Felségeik most is könyes szemekkel ajánlák neki és férjének jóakaratjokat s igaz atyafiságokat. Szóltak a követek a lengyel udvarnál lévő franczia követtel is, de mi sikerrel, nem tudom. Egyszersmind azon ékszereket is elzálogosíták néhány ezer tallérban a lengyel királynénál, melyeket a múlt évek valamelyikén XIV. Lajos király küldött volt Ilonának ajándékúl [1]).

E követség megtérte után, november második felében, gróf Caraffa császári tábornok két levele által újabb kisérleteket tőn Munkács asszonyánál, az utóbbikhoz menlevelet is csatolván a hozzá küldendő követek számára. Ilona Sándor Gáspár és Sulyok János urakat küldé hozzá, kik azonban semmit sem végezhettek.

Az ostromzár az egész 1687-ki évben is tartott. Tudósításunk azonban nincs az események-

---

[1]) Dobay Zsigmond naplója 1686-ból. Thaly Kálmán közleménye a Magy. Történ. Emlékek XXIII. kötetében. Nagy Iván: Tökölyi 1693 és 1694-ki naplói. Tört. Eml. XV, 55.

ről. Csak azt tudjuk, hogy Ilona reményei a szabadulásra mindinkább tünedeztek. A töröknek ez évben is szenvedett nagy vereségei után Lothringeni Károly herczeg Erdélyt is Leopold hűségére hódoltatta. Tökölyi onnan is kiszorúlván, ezentúl jobbára a Dunán tul, Szerbországban tölté idejét, hol hadainak maradványai Poserolcza (Passarovicz) táján nyertek szállásokat. Valószinűleg férjének e reménytelen helyzete indítá Ilonát, hogy Ferencz fia ügyében Izdenczy főrendű szolgáját a lengyel királyhoz utasítsa. E követségjáratból mindazáltal csak annyit tudunk, hogy a király kedvező választ adott a fejedelemasszonynak [1]).

XV.

Az ostromzárnak már második éve folyt, midőn a várbeliek, kivált a pénzben mindinkább megfogyatkozván, magok is levél s követség által sürgették a fényes kapu segedelmét. Az igére-

[1]) A lengyel király levele Ilonához. Dat. in arce Zolkieviensi 7-a maji 1687.

tek nem is hiányzának: a szultán Ilona számára is küldött athnámét, védelmi levelet[1]). Tökölyi szinte mindent elkövetett, hogy nagyobb erőt nyerhessen parancsa alá, melylyel nejének segélyére siethessen. De a török veszteségei, melyeket ez évben Mohácsnál, Eszék és Eger eleste által újabban szenvedett, gondolni sem engedtek Munkács megsegélésére, s Tökölyi helyett 1688 elején az eperjesi mészárlatokról elhírült, már csak neve által is iszonyatot keltő Caraffa tábornok új sereggel jelent meg Munkács alatt, s most azon biztos reménynyel, hogy a mit eddig erőszak s fenyegetés a hősies lelkű asszonytól ki nem csikarhatott, fondorlat s árulás által a várat elvégre hatalmába ejti.

Tökölyi, látván a török hatalom sülyedését s már-már kétségbeesve, hogy a maga ügyeit annak segélyével jobbra fordíthassa, a mult nyár folytában egy levelet írt vala Ilonához, melyben őt felhivá, küldené udvari papját Rómába s adatná

---

[1]) Vico: De rebus gestis Ant. Caraffa Lib. III. Cap. I. és Tökölyi alább említendő 1691-ki levele Ilonához.

elő a pápának: ha ő Szentsége a császártól reá nézve kedvező feltételeket eszközölne ki, ő nemcsak maga kész lenne a katholika vallásra áttérni, hanem erre hitsorsosait is ügyekezni fog reábirni. A levél jegyekben volt írva, s Ilona a megfejtéssel maga bajlódni röstelvén, e munkát meghitt emberére, Absolon Dániel, férje kanczellárjára bizta.

Absolon, a buzgó lutheranus, elszörnyedve olvasá a szándékot, melyre urát a szerencsétlenség tántorítá s elhatározta magát, hogy a vár elárulásával előzendi meg urának a vallás ellen tervezett árulását. Óvatosan közlé a titkot hitsorsosával, Radics Endre várkapitánynyal s őt is a maga értelmére indította. Együtt írtak aztán Caraffának, hogy ők hajlandók feladni a várat, ha feltételeik elfogadtatnak s tervök végrehajtására pár hónap engedtetik. Caraffa örömmel megegyezett a kivántakban s megadta a biztosítást. Az összeesküdtek ezóta az eleséget, mely még fél évig is eltarthat vala, mind pazarabb kézzel osztogaták az őrség közt; sőt annak egy részét el is rejtették. Ennyire menvén az árulás, Radics a fe-

nyegető szükséget feljelenté asszonyának, tanácsolván neki, gondolkodnék idején biztosítani magát, gyermekeit, hü örségét, mig maga szabhatná meg a feltételeket, különben a tél végén, eleség hiánya miatt kénytelen lesz kegyelemre feladni a várat [1]).

E fondorlattal egy időben érkezett Ilonához egy levél Caraffától, ki Eger megvétele után egy hadosztálylyal Munkács felé indulván, újév napját Tokajban tölté. Caraffa a jóakaró barát hangján irá a fejedelemasszonynak, miképen „a török hatalma végkép lehanyatlott, Magyar-, Erdély- s Tótország igája alól felszabadíttatott; József a magyarok megegyeztéből örökös királynak koronáztatott; a levert töröknek elég gondot ad önmagát védelmeznie, nemhogy másnak adhatna segélyt, már békeért is könyörög, de a császár 60 ezernyi diadalmas seregével nem akar megállapodni szerencsés hadjárataiban. Kérdezé őt, hogy egymaga, egy várra szorúlva, a segély minden reményétől megfosztva, akarja-e tovább is foly-

---

[1]) Histoire des Révolutions de Hongrie I, 381.

tatni a háborút? Férjének egykor hatalmas serege, néhány százra leolvadva, éhen, rongyosan sanyarog; egyéb hívei a vérpadón hullottak el, vagy börtönökben senyvednek. A töröknek ma már gúnynyá vált védlevelében bízik-e? Hallja, hogy Tökölyinek esküvel fogadta légyen a vár megvédését, mig általa megsegíttetnék. De gondolja meg, hogy ez királya iránt teszi lázadóvá. Mint keresztény s lovagias férfiu inti őt, hallgassa meg tanácsát: előzze meg a kénytelenséget s felhagyván az ellentállással, bizza hanyatló szerencséjét a császár kegyelmére, nehogy gyermekeinek, a fényes Rákóczy-ház sarjainak inkább mostohája mint anyja legyen.“

XVI.

Ilonának ez volt életében második, legsúlyosabb megpróbáltatása, mert ismét gyermekeinek és szeretett férjének érdekei közt kell vala választania. Ha férjére gondolt, azon választ szerette volna ezen levélre is adni, melyet két év előtt Caprara felszólitására küldött; mert attól tartott, hogy Munkács feladásával férjének ügyei még

rosszabbra fordúlnak. S e mellett hősies lelkét a szégyen érzelme hatotta át, midőn arra gondolt, hogy a Caprara ellen annyi kitartással megvédett várat most a védelmet meg sem kisértve adja fel. Majd Radics jelentése, hogy a várat nem sokára éhség fenyegeti, s a kényszerű feladás következtében gyermekeinek sorsa villant meg lelke előtt. Gyöngéd lelkiismerete már öcscsének balsorsa miatt is önmagát vádolá; hogyan vehette volna lelkére, hogy férje iránti szerelme miatt gyermekei jövőjét megrontsa, a Rákóczy-házat is a Zrínyiek sorsára juttassa? E lelki hánykódásai közt halogatásban vélt módot találhatni az egyenes válasz kikerülésére. „Ő nem vonakodik tovább — igy szólt válasza — feladni a várat; de egyenesen a császárral kiván alkudozni.“ — Ez fölösleges, válaszolá a tábornok, neki teljes hatalma van a császártól megkötni az alkut, s ő minden méltányos feltételt kész elfogadni.

A fejedelemasszony, mindenekelőtt időt óhajtván nyerni s nem hivén, hogy Caraffa a rendkivül hideg télben is megfogja tenni a hadjáratot, azt válaszolá, hogy jöjjön hát Munkács alá,

ő hajlandó az alkura; s midőn Caraffa január 10-ke táján megjelent, kiüzené neki, hogy csak addig legyen türelemmel, mig a férjéhez küldött követek ennek válaszával megérkeznek. De Caraffa tudván, hogy Tökölyi néhány ezernyi haddal Nagy-Váradnál telel s csak a töröktől vár némi segélyt, hogy a befagyott Tiszán keresztül hatolva Munkács felmentésére siessen, Radics és Absolon ajánlatára támaszkodva visszaizen, hogy Tökölyi, lázadása miatt, már polgári halott, s vele érintkezni is tilos. Még egyszer inti Ilonát, gondoljon gyermekeire s ne mulaszsza el a császári kegyelem perczeit felhasználni.

Ilona, lehetetlennek látván a további halogatást, tört szivvel végre meghajólt, s a következő napon, január 14-kén a feltételek felett alkudozni küldé ki követeit, kik aztán még az nap a következő ultimatummal tértek vissza. A várbelieknek teljes bűnbocsánat biztosíttatik, de azon feltétel alatt, hogy a császárnak hűséget s Tökölyitől végleges elszakadást esküdjenek. A fejedelemasszony Bécsben teljes szabadságban fog lakni, de a császár engedelme nélkül onnan nem távoz-

hatik. Minden ingó s ingatlan javak, melyek az árvák örökségéhez tartoznak, vissza fognak adatni; de Munkács és Sz. Miklós ügye, minthogy a koronához tartozóknak állíttatnak, a további királyi elhatározásig függőben marad. A fejedelemasszony jegy- és nász-javait s jogait vagy egyenértékü javakban vagy évi kamatokban ki fogja nyerni; ékszereit, melyeket hittel állitand saját-jainak, visszakapja. De az árvák javait a királyi biztosoknak adja át, mert azok főgondnoksága ezentul magát ő Felségét illeti, ki azt tetszése szerint ruházandja valakire. Ellenben Tökölyi ingóságai, kivált a töröktől nyert athname, védlevél [1]), kiszolgáltatandók. A vár átadását Tökölyinek, ki kegyelmet vesztett lázadó s polgári halott, megizenni nem szabad. E feltételek a következő napi 10 óráig elfogadandók s pontosan meg-

---

1) Az athname kiadására különös sulyt fektetett Caraffa; azt mindazáltal még sem kaphatá kezébe; Ilona tudtán kivül egy láda rejtekébe zárta volt azt Tökölyi. E ládát Bécsbe, onnan utóbb Törökországba is magával vitte Ilona, s bámultára abban találta azt akkor férje. Babocsai: Fata Tarczaliensia. Rumynál: Monum. Hungar. I, 103.

tartandók, különben érvényöket vesztik. Caraffa, mint ő Felsége teljhatalmú biztosa, azok megtartását becsületszavára s keresztényi hitére igéri [1]).

Midőn a követek e végfeltételekkel visszatértek, azok megértésére az összes őrség gyülésre szólíttatott, melyben a gyermekeitől környezett fejedelemasszony maga elnökölt. Az első pontokat, melyek Ilona és gyermekei szabadságát és javait, ugy szinte az egész várnépét is biztosíták, örömében újjongva fogadá a tömeg; de midőn a Tökölyit sujtó pontokra került a sor, csönd és néma bánat szállta meg a gyülekezetet. Ilona arczát halálsápadság, majd a harag pirja borítá el. Ott álla néhány perczig mozdulatlanúl: a férje miatti fájdalom, az anyai szeretet, a nemzetségi büszkeség küzd vala lelkében, mig végre könyei megeredvén, e szavakban tört ki: „Hát annyira jutottam, hogy szivem uram kárhoztatását enmagamnak kell aláirnom!“ [2])

---

[1]) Dat. in castris Caesareis ad Munkács positis die 14-a Januarii 1688.

[2]) Vico, Caraffa titkára: De reb. gest. C. Antonii Caraffa, i. h.

A szerződés aláiratott; a várba harmad napon, január 17-kén, német őrség vonúlt be. Három hét múlva megérkezett Leopold császárnak a szerződést megerősítő levele[1]), melyben rendeli, hogy mivel a fejedelemasszony gyermekeivel Bécsbe menni köteles, ha uti költsége nem volna, a felső-magyarországi kamara e végre két ezer forintot küldjön neki. Mig a leltár márczius 20-kán elkészült, Ilona a várban maradt. Tökölyi értékesebb fegyverei, arany, ezüst szerei, lószerszámai s más ingóságai részint az udvarhoz, részint, beolvasztás végett, a nagybányai pénzverdébe küldettek. Nehány szép darabot Caraffa tartott meg magának. Az összeirás szerint Ilona ingóságai, drága köves arany ékszerekben 28,735, ezüst nemüekben 12,768, köntösök- s más hasonnemüekben 7020, drága fegyverekben 7700, lószerszámokban 14,250, s mind ezek összesen 70,476 forintra becsültettek. Ezek birtoka a capitulatio által biztosíttatott ugyan Ilonának, egyelőre mindazáltal a kassai kamaránál tétettek

---

[1]) Datum Viennae 1-a mens. februar. 1688.

le [1]). Ilona ezután rangjához illő fegyveres kiséret alatt gyermekeivel együtt Bécsbe utazott.

XVII.

Itt egy újabb fájdalmas jelenet várta őt. Kollonics cardinál s bécsi püspök, kit Leopold a Rákóczy gyermekek gyámjául nevezett, a tizenegy éves Ferenczet anyja keblétől elszakasztva, a prágai, utóbb a neuhausi jezsuitákhoz adta nevelésbe; Juliánna leányát pedig az Orsolya-szüzek bécsi klastromába záratta. Ide vonúlt aztán maga Ilona is, hogy legalább egy tető alatt legyen serdülő leányával. Ez volt ezentul egyedüli vígasza a zárda magányában; mert sem fiát nem láthatta, sem férjével nem közlekedhetett. Csak igen ritkán s lopva válthatott vele, a franczia követ vagy a török ügyvivők által egy-egy levelet. S ha a jó szerencse még ezután nem hozand a levéltárak rejtekeiből egynémit napvilágra, nem is birunk

---

[1]) A Munkácsban talált ingóságok leltára. Dat. in arce Munkács 20-a mens. martii 1688.

Ilonának e zárdában töltött négy életévéből más adatot, mint férjének 1691-ben april 23-kán kelt levelét, válaszul Ilonának egy iratára, melyben őt tudósítá, hogy Juliánna leányát, a már tizenkilencz éves, virágzó hajadont Aspremonti és Reckheimi gróf Gobert Ferdinánd osztrák tábornok a múlt évben nőül kérte, s miután a leány iránta szinte hajlamot érez, eljegyzésökben meg is egyezett. „Ha Isten Aspremont uramnak rendelte Juliánkát — válaszolá Tökölyi, — arról én is mit tehetek; megvallom, kivántam volna magát örömit látnom, s e végett férjhez menését ennek a nyári táborozásnak kimenetelére elhalasztani; kérlek azért, tudósits gyermekeid állapotjáról.“ A menyekzőt azonban, Tökölyi óhajtása szerint elhalasztani nem lehetett. Aspremont junius 24-kén (1691-ben) vezette Juliánnát az oltárhoz, melynél Kollonics cardinál, a menyasszony gyámja maga végezte az esketési szertartást [1]).

---

[1]) Több levél Aspremonttól barátaihoz s ezektől hozzá.

Tökölyi sorsa, midőn Ilonához az említett levelet irá, némileg kedvezőbb fordulatot nyert volt. Köprili Musztafa, a tudománykedvelő, hadaiban szigorú fegyelmet tartó hadvezér, meglévén győződve, hogy Tökölyi még hasznos szolgálatokat tehet a hanyatló török hatalom gyarapítására, nagyobb figyelmet kezd vala reá fordítani, mint néhány év óta nagyvezér-elődei. Az ő tanácsa szerint állapítá meg 1690-ben a hadjárat tervét is, mely szerint míg maga az Aldunánál vala működendő, Tökölyi, kinek kurucz hadait tíz ezernyi török sereggel szaporítá, Erdélybe törjön. Tökölyi emberül megfelelt a bizodalomnak. Az augusztus 21-kén vívott zernyesti ütközetben nem kisebb ügyességgel mint szerencsével szép győzedelmet nyert Heissler tábornok számra egyenlő seregén. Teleki Mihály, ki négy-öt ezernyi erdélyi haddal vett részt a csatában, ott halálát találta; Heissler pedig Doria ezredessel Tökölyi foglyává lett, ki aztán Szeben melletti táborában országgyülést tartván, magát Erdély fejedelmévé választatta.

Tökölyi még ugyanazon öszön kiszoríttatott ugyan Erdélyből; de annyi nyeresége még is maradt e hadjáratból, hogy legalább nejét kiszabadíthassa. Heisslerért és Doriaért nagy összegeket igért neki a bécsi udvar; ő azonban csak neje szabadságának árán akarta elbocsátani foglyait. Az ő szabadulásával foglalkozik jobbára Tökölyi említett levele is. „Édes feleségem, ugymond, hogy régen nem vetted levelemet, azt ne az én idegenségemnek, hanem az időnek tulajdonítsad.“ Panaszkodik, hogy a nagyvezér mind eddig nem engedte Heisslert és Doriát érette elbocsátani, „s mig ezeknek dolga végződik, sem magok a rabtisztek, sem ő Felsége generalisa nem engedték emberét vagy levelét Ilonához menni, mi neki elég fájdalmára van“. E miatti boszuságában ő sem engedi meg ezentúl Heisslernek, hogy feleségéhez irhasson, s kényelméről sem fog annyira mint eddig gondoskodni. „Ezt, u. m., mind Heisslernénak mind egyéb atyjokfiainak értésekre adhatod. Ha pedig azt akarják, hogy jól accomodáljuk s az irást s emberek járását megengedjük, nyerjenek neked is engedelmet az udvarnál, hogy

állapotodról irhass és emberedet hozzám küldhesd, ki által én is izenhessek. Egyébiránt is ő Felsége assecuratiója által jöttél ki Munkácsból és nem is tartathatnál másként is azokhoz hasonlónak, kiket fegyverem utján és harczon adott isten kezembe. Magadat ne emészd, bízzál istenben, légy jó reményben, visel isten s én is gondot reád.“

Szabadulásának siettetése végett tanácsolja neki, eszközölne ki magának az udvartól engedélyt, hogy a maga szolgáját s evvel egy törököt, ki vagy az ott lévő török rabok, vagy, mi jobb, a török követek emberei közöl lenne, küldene le hozzá, Tökölyihez. De elindulta előtt maga is lenne vele szemben s forgatná mind szóval előtte, mind a vezérekhez általa küldendő levélben, hogy a török nemzet neki, Ilonának is, athnámét adott, mely mellett Munkácsot annyi ideig tartotta, s hűségeért mindenét elvesztette. Ne cselekedjenek tehát hitök s athnaméjok ellen, s legalább Heissler és Doria kicseréltetését ő érette ne gátolják. Szabna erre a vezérnek határidőt, mely alatt a kicserélés megtörténnék. Jelentse ki, hogy Isten

s világ előtt a vezér fog számot adni, mert ő lesz oka, ha a török nemzet hitele elvesz s példáján mások is tanúlnak. Irjon e mellett neki, Tökölyinek, is egy levelet, melyet a vezérnek is megmutathasson; forgassa ebben, mennyit biztatta őt a török nemzet hitével, s hűségeért mégis mire jutott.

Gondoskodott Tökölyi már arról is, hogy Ilona megszabadúlván, fejedelmi fényben élhessen Törökországban. E végett írja levele végén, ha isten megszabadítja, vegyen huszonnégy pohárból, harminczhat tálból s ezekhez tartozó egyéb darabokból álló asztali ezüst szereket. S írja meg, találhatni-e Bécsben és mi áron babos szekeres lovakat; s egy főrendéhez illő asszonyi öltözet is gyöngyből, smaragdból, rubinból, gyémántból mennyibe kerülne? „A pénzben nem lesz, u. m., fogyatkozás, csak szabadítsa meg az isten.“

E levelet Tökölyi Kalafatból írta. Midőn ugyanis a múlt évi októberben Erdélyből kiszoríttatott, a bozai szoroson át Oláhországba, onnan Nikápolyba s aprilban Kalafatra ment hadaival. Ott vesztegelt még májusban is, ott adta

meg e hónap 29-kén a vele lévő uraknak, kapitányoknak az Ilona-poharát[1]). Ott fogadta junius 3-kán nagy fénynyel a főszerdárt, kivel aztán seregestűl Orsova s Karansebes felé indúlt. Ez utóbbik helyen Ilona váltságdíja, Heissler tábornok meg akart szökni, de rajtkapatván, szigorúbb őrizet alá tétetett. Augusztusban Nándorfehérvárra, a vezér látogatására ment, onnan pedig Pancsovára visszatérvén, egészen Gyuláig portyázott. A telet aztán Poserolczán (Passaroviczen) tölté, annak vidékén telepítvén meg hadait is téli szállásra.

XVIII.

Megtörtént-e mind az, mire Tökölyi levelében nejét utasítá, bizonytalan; csak azt tudjuk, hogy a török megszűnt tovább ellenzeni Ilona kicseréltetését a fogoly tisztekért. Az e fölötti alkudozás 1691 végén valahára szerencsésen befejeztetett. A bécsi udvar is megegyezését jelenté ki, hogy Ilona, Heisslerért kicserélve, férjéhez

---

[1]) Történelmi Emlékek XXIII, 736.

mehessen. Doria váltságául hét ezer aranyat, s hadai ruházatára fordítandó néhány vég posztót kötött ki Tökölyi. A fejedelemasszony megszabadultának hírét már január 15-kén megvitte Poserolczára Tökölyi egy szolgája, ki Bécsben járt vala. De ő maga nem annyira a zord téli idő s az utak járhatlansága miatt, mint hogy a Munkács átadásakor lefoglalt, hetven ezer forint értékű ingóságait s nászajándokát, melyek birtoka neki a Caraffával kötött szerződés által biztosíttatott, elvégre kinyerje, még néhány hétig Bécsben időzék. Ezen ingóságok hiteles jegyzéke kiadatott ugyan számára[1]; átvett némi ékszereket is; de az érték nagyobb része iránt csak biztatásokkal tarták őt, állitólag, mivel az ügyet elébb tárgyalni kell a kamarán. E kormányszék jul. 16-án végre azt határozta, hogy minden követelései fejében ötven ezer forinttal elégíttessék ki[2].

De e végzést megvárnia már nem volt türelme Ilonának. Szerelme őt az annyi évek óta

---

[1]) Dat. Feria 4-a prox. post. dominic. Septuages. (január 27.) 1692.

[2]) Egy, Bécsből 1692-ki jul. 17-kén kelt levél.

nem látott férjhez vonta. Miután tehát kivánsága, hogy Ferencz fiát is magával vihesse, megtagadtatott, gyermekeitől elbucsuzván, daczolva a felette zord téllel, január második felében, császári had fedezete alatt Magyarországba indúlt. Február elsején érkezett Tokajba. Itt ülte meg más nap a Gyümölcsoltó Boldogasszony ünnepét[1]. Jogainak s javainak szorgalmazása e vidéken, melyet egykor sajátjának mondhatott, s talán az utak járhatlansága is a rendkivül zordon télben, ugy látszik, huzamosabban letartóztatta őt, mert csak május elején érkezett Karansebesre. Tökölyi innen jöttének hírét vévén, Sándor Gáspár, Petróczy István, Madács Péter, Horváth Ferencz urak s egy lovas csapat kiséretében Új-Palánkig ment elejébe, hol május 13-kán reggel Ilona is megérkezett. A viszonlátás megindító volt a viszontagságteljes hét év után, mióta egymástól elszakadtak. Ilona könyektől elborított szemei alig tudták az egykor oly szép ifjú férfiút felismerni a tábori élet sanyarai által megtörő-

[1]) Babocsay: Fata Tarczal. Rumynál Monum. I, 119.

dött s a magához hasonló szakállas urak közt elébe jövő Tökölyiben[1]).

E könyek az öröm és fájdalom könyei lehettek egyszersmind; mert a mely napon látta viszont férjét, az napon hagyta el, jól sejté, örökre hazáját. A Dunán átkelvén az éjet már Rámban, Szerbországban tölté férjével. Itt tisztelkedék neki más nap az elejébe jött mintegy 2500 főnyi egész kurucz sereg, mely őt aztán ágyu-durrogás közt kisérte el Poserolczára[2]).

Poserolcza, melynek vidéke több apró helységgel együtt, hol a kurucz had tanyázott, Tökölyi hatalma alá volt rendelve, két évnél tovább lőn ezentul Ilona lakhelye. Tökölyi e helységet, a Dunán átcsapkodó labanczok megrohanásai ellen biztosítandó, árokkal s palánkozattal vétette körül. A helységben lévő legjobb ház, melyben férjével megtelepedett, kevés kényelmet nyujthatott ugyan neki; de nélkülözéseit bőségesen kárpótlá a még mindig hőn szeretett férj birtoka; oldala

---

1) Babocsay i. h.

2) Almády István naplója. Történ. Eml. Irók XXIII, 755.

mellett ő e lakást is hamar megszokta. Miután a franczia követ, Delora márkgróf, Fonton titkárával egy ideig szintén ott lakott, társalgásban sem volt épen hiány. Az év hadjárat nélkül folyván le, valahára Tökölyi is megpihenhetett folytonos táborozásai után, s hol vadászni, hol a Dunán hajókázni vitte nejét. Alkalmilag főbb embereit lakomára is meghívta udvarába, mikor aztán zene és tánez sem hiányzott, melyben a főrendekkel Ilona is részt vett. Néha egy-egy menyekző is tartatott, például Dózsa Mihály és Kis Péter udvari tiszteké. Tökölyi ezeket, neje mulattatása végett, rendesen ünnepélyességgel ülette meg. Miként egykor Ilona menyekzőjén Hosszúrétnél, még a koszorú is kitűzetett s honi szokás szerint versenyfutások intéztettek. A tél sem múlt el némi szórakozás nélkül. Farsang folytában majd az udvarnál, majd egyik s másik főrendűnél volt zene és tánczmulatság. Ezt jobbára Ilona maga rendezte, hogy némileg felvidítsa férjét, ki a több éven át szabad ég alatt töltött téli táborozások következtében súlyos köszvénybajokban szenvedett, melyekből mind haláláig nem épült fel többé.

XIX.

De hontalansága második évében borúsabbakká lőnek Ilona viszonyai. Mióta Köprili Musztafa nagyvezér a szalánkeméni ütközetben (1691) elesett, az egyre változó nagyvezérek mind kevesebb figyelmet fordítának Tökölyire, s még hadának is oly szűken szolgáltatták ki illetményét, hogy gyakran huzamosb ideig is sajátjából lőn kénytelen azt élelmezni. Ehhez járult, hogy XIV. Lajos franczia király is igen pontatlanul, egy idő óta pedig épen nem küldötte meg a kikötött pénzsegélyt. Tökölyi maga ennek sürgetésébe belefáradván, Ilona vette kezébe az ügyet. 1693. márcz. 12-kén írt mind Lajos királyhoz, mind Crosse marquis miniszterhez, értésökre adván, miképen ő azon reményben költözött ki hazájából, hogy általok pártfogoltatni fog. A miniszternek különösen azt is megirá, hogy Munkács ostroma alatt a királytól ajándékozott ékszereket is kénytelen volt elzálogosítani a lengyel királynénak. Hagyná meg tehát az ottani franczia kö-

vetnek, váltaná ki azt férje évdíjából; mert értékének harmadát sem kapta meg érte [1]).

Más részről Bécsben is sürgeté a Munkács feladásakor biztosított jegyajándokát s egyéb javait. Midőn férjéhez kiköltözött, azon biztosítást is vette, hogy ingó javai felett Törökországból is szabadon fog rendelkezhetni [2]). De eddigelé még azon ötvenezer forint sem küldetett meg neki, melyet a császári kamara 1692-ki julius 16-án némi ingóságai fejében számára megadatni határozott. Hogy tehát e javaknak valahára birtokába jusson, a még Patakról ismert Solári grófot s osztrák ezredest a török rabságból saját pénzén oly reményben váltotta ki, hogy ügyeit Bécsben elősegítendi [3]). Általa Ilona leveleket küldött Caraffához, Heisslerhez, és szóval is kéré Solárit, birná reá ezen urakat, váltanák be valahára lekötött becsületszavokat [4]). Solári mindent igért, tett is talán; de Ilona csak nem juthatott követeléseihez.

---

[1]) Tökölyi naplója. Történel. Eml. XV, 55.

[2]) U. o. 236, 255.

[3]) U. o. 65.

[4]) U. o. 77. kövv.

Más uton pedig nem volt módjában sürgetni a maga jogait; mert nehogy a töröknél gyanúba essék, saját emberét nem küldhette Bécsbe. Még anyai aggodalmai és sovárgásai is gyermekei után, kikről kiköltözte óta semmi hírt sem kaphatott, csak egyszer birhatták őt reá, hogy Kos Mihály hivét hozzájok titkon beküldje, egy-egy gyűrűt adván át neki számokra, s hittel kötelezvén őt, hogy hírt ád rólok[1]).

Azonban szűkülő anyagi viszonyai, kivált miután ezek miatt férjét is búsulni látá, 1694-ben mindinkább aggasztták őt. Miután tehát ezeken sem a franczia királyhoz írt újabb levelei[2]), sem a Konstantinápolyban tett sürgetései[3]) nem segí-

[1]) Tökölyi naplója. Történel. Eml. XV, 278.

[2]) Történelmi Eml. XXIII, 119.

[3]) Ügyeinek jobbra fordítása végett több ízben írt a reis-effendi feleségének. „Kegyelmedet — írja egyebek közt márcz. 20-kán — mostani bujdosásomban anyám helyett való jó asszonyomnak tartván, kérem Kegyelmedet, az ura előtt el ne feledkezzék felőlünk.“ Egy másik april 25-kén kelt levélben pedig: „Kegyelmednek ezen levelem által kezét csókolván, kérem szeretettel, felőlünk el ne feledkezzék, az Kegyelmed ura előtt szóljon mellettünk, légyen tovább is

tettek, végre engedélyt eszközle ki a portánál, hogy saját emberét küldhesse fel Bécsbe. E követséggel Nemessányi Bálint urat és Ugróczy Lászlót, férje főkomornyikát bízta meg, leveleket is küldvén általok Veteránihoz, Kinszkihez, Heisslerhez, Kollonics cardinálhoz, Strattman főkanczellárhoz, Waldstein és Königsegg miniszterekhez. Írt ezeken kivül Althan grófnéhoz, ki vejének, Aspremont grófnak testvére volt, Eszterházy Pál nádorné Tökölyi nővéréhez, és Széchenyi érsekhez, kit fogadott apjának nevezett. E levelekhez kapcsolta a munkácsi capitulationak jegyajándokáról szóló 4-dik pontját, a Heisslerrel kötött szerződésnek, a badeni herczeg ez alkalommal irásban lekötött szavának és a császár Veteránihoz küldött egy levelének másolatát, mind meg annyi biztositásait a maga jogainak[1]. Az ennyifelé intézett sürgetéseknek azonban csak az lett az eredménye, hogy Ilona javai kiadattak

---

jó akarattal és segítséggel dolgainkban a fényes portán, mivel isten után ő Kegyelmében van bizodalmunk.“ U. o. 171. 213.

[1]) Történel. Eml. XXIII, 321. kövv.

ugyan gyermekeinek; de ezeknek szigorúan megtiltatott, azokból bármit is Törökországba küldeni, nehogy Tökölyi hadviselési eszközei gyarapíttassanak[1]).

De bár ekként nem volt is pazar bőségben: szíve nemességét e korlátolt körülmények közt sem tagadhatta meg Ilona. Azon erdélyi és magyarországi rabokból, kiket a tatár kán hurczolt táborában, tehetségéhez képest sokakat saját pénzén váltott meg s puszta igéretre, hogy sarczukat megküldik, eresztett vissza hazájokba. A szolgálatában elhalt Bohus Márton úr leányát pedig, a már anyjától is megfosztott Zsófiát, gyermeke gyanánt nevelte[2]). Tökölyi maga, kivált koronként elsúlyosodott köszvénybajaiban, naponként újabb bizonyítványát vevé annak, mily megbecsülhetlen kincset bir ezen, saját bajait panasztalan, erős lélekkel tűrő, önfeláldozásteljes, angyali jóságú nőben.

Ő viszont a leggyöngédebb figyelemmel gondoskodék neje lehető kényelméről, kivált most,

---

1) Történel. Eml. XV. 477. kövv.

2) Tört. Eml. (Tökölyi végrendelete) XXIII, 403.

1694 folytában, mióta őt jó reményű állapotban tudta lenni. A mily mondhatlan volt e miatti öröme, szintoly nagy volt búja is a miatt, hogy nem birja neki megszerezni mind azon kényelmet, melyet érdekes állapota igényelhet. Ki is tört belőle olykor a keserűség, midőn e felett a befolyásosabb basákkal bizodalmasan beszélgetett. „Uram, mondá egy ízben elkeseredve s könyes szemekkel Csaffer basa, nándorfehérvári szerdárnak, midőn ez őt biztatá, hogy ő még fiatal ember, ne gondoskodjék tehát már is haláláról, s a török nemzet szerencséje jobbra fordulván, országába is befogják őt még ültetni — Uram, minden embernek, kinek Istene, lelke van, kedves a maga felesége, gyermeke, s azokról életében köteles gondoskodni.“ [1])

Ő több okoknál fogva Bodony táján kivánt volna megtelepedni nejével; a vezér azonban Nándorfehérvárt rendelte lakásául. S mi őt nejének ezen állapotában kétszeresen bántá, a Temesvár felé indult nagyvezértől azon rendeletet

[1]) Tört. Eml. XV, 477. kövv.

vette, hogy daczára az épen most annyira elsúlyosodott köszvényének, hogy lábaira is csak mások segélyével állhatott, lovagolni pedig képtelen volt, őt személyesen kövesse kurucz hadával. Mielőtt megindulna, nejét egész udvarával, melynek személyzete a fegyveres néppel mintegy száz egyénre ment, Nándorfehérvárra szállítá, hol a váron kivűl magának volt háza. Nagy örömére azonban a vezér útközben megváltoztatván szándékát, oktober 13-kán már ismét otthon volt, midőn Ilona őt az esti órákban egy leánykával megajándékozta. A gyermeket, kinek Zsuzsánna nevet adtak, másnap Kornáriné, a nándorfehérvári főépitész neje, tartá keresztvizen[1]).

XX.

De Ilona öröme újdonszülötte fölött, kiben némi kárpótlást lelt a Bécsben hagyott kedves gyermekeiért, nem sokáig tartott. A kis Zsuzsánna néhány hónap múlva megszűnt élni. És

---

[1]) Tört. Eml. XV, 588 és XXIII, 119.

mintha e drága kis lény életéhez volt volna kötve minden életboldogsága, ez is mindinkább tünedezék. A szeretett férjnek, bár még csak 38 éves volt, köszvénybajai évről évre súlyosbakká lettek. A török, ki folytonos balszerencséjében békét keresett, mindinkább érezteté velök, hogy már csak terhére vannak. Tökölyi büszkeségét s nagyravágyását mélyen sérté ezen elhanyagoltatás, nemcsak mivel az általa egykor álmodott világi nagyság ábrándképeit a sivár valóság egyenként kiszakasztá kebléből; hanem azért is, mivel a kedves nőnek, ki vele annyi önmegtagadással osztotta meg a számüzöttség sanyarait, elégséges kényelmet sem nyujthatott. 1696-ban már annyira jutottak ügyei, s oly mélyen sülyedt tekintélye, hogy a kiktől jobbára hadai élelmezésére pénzt szedett fel, hitelezöi öt már elfogatni is szándékoztak.

Ilona ekkor újabb tanuságát adta nagy lelkének. Összeszedte minden ékszermaradványait s azok árából 3338 tallérnyi adósságot fizetett ki, s különben is kezébe vette házának ügyeit, mert még több ezerrel adósak maradtak. Írt Skerlet

portai főtolmácsnak, kivel Poserolczán ismerkedett meg[1]). Írt magához a szultánhoz is, helyzetök javitásáért könyörögve. Legjellemzőbb azonban a nagyvezérhez intézett levele. „Isten és világ előtt nyilván vagyon, ugymond, hogy az én uram a maga országában magát királynak tartotta, és én is királyné voltam. Munkács várát a világ láttára a német ellenség ellen három esztendeig mint egy pasa oltalmaztam és tartottam. . . . Isten akaratjából és a török nemzet hűsége mellett mindenünket elvesztettük; a mink megmaradt is, a szultán szolgálatjában a végeken királyi kaput és feles hadakat tartván, mindenünket elvesztettük.“ — Megemlítvén aztán miként fizette ki saját ékszereiből a hadakra költött összegeket, melyekből még 7000 ft fizetetlen, igy folytatja levelét: „Fermánok mellett gyüjtött és tartott az én uram hadakat, meglévén igérve elláttatásuk: és én egy asszony-ember lévén, a magaméból fizessek-e? Az istenért s a hatalmas császár méltóságáért kérem Nagyságodat, gondoskodjanak

---

[1]) Knauz és Nagy Iván. Magy. Tud. Értekező I, 159.

illendően rólunk! . . . . A nevünk király, ezt a nevet a császárok adták: a hatalmas császár és a török nemzet becsületéért tehát lássanak el bennünket ugy, hogy egyéb nemzetek előtt is legyen híre“ [1]). És minthogy a szultán ez évben is személyesen intézte a hadjáratot, a kiséretében lévő szultánnéval is szemben akarván lenni, midőn Nándorfehérvárhoz közeledék, némi süteményeket, „minőket, ugymond, a mi országunkban szoktak késziteni“, küldött elejébe, kérvén annak főudvarnokát, eszközölné ki, hogy a császárné köntöse csókolására mehessen [2]).

Megtörtént-e ez s mi eredménynyel, nincsen tudósításunk. Csak azt tudjuk, hogy a következő évi zentai véres ütközetben Tökölyi is részt vett s a török tábor iszonyú veresége után, az éj beálltáig csak a hullák közé rejtőzve, s aztán a Tiszán átuszva menthette meg életét.

A török annyi nagy vereség által megtörve, békét keresett. Midőn az alkudozások ez iránt

---

[1]) Knauz és Nagy Iván. Magy. Tud. Értekező I, 160.
[2]) U. o. 162.

Karlóczán megkezdettek, Tökölyi is megfeszíté minden erejét, hogy a békekötésbe ő is befoglaltassék s Erdély vagy legalább jószágai birtokát visszanyerhesse. De nem csak hogy óhajtása nem teljesült, hanem oly pont is igtattatott a békeokmányba, hogy azon magyar alattvalók, kik a törökkel tartottak, a határoktól távol telepíttessenek le.

XXI.

E békekötés után Tökölyi Ilonával s néhány hivével 1699-ben Konstantinápolyba vonúlt. De gróf Öttingen osztrák követ itt sem engedett nekik sokáig nyugalmat. Midőn Öttingen, a békeokmányt kicserélvén, 1700 őszén a török fővárosból kivonúlt, a kiváncsiság Tökölyit is utjába vitte. Egy hid mellett, hol a követnek át kell vala mennie, sátort vonatván, onnan nézte a menetet. A reá figyelmeztetett követ, látásán haragra gyúlt s a kiséretében lévő magyarokhoz fordúlva mondá: „meglássátok magyar uraim, nem sokára más nótát hallotok".

A német kormány kedvét kereső portai miniszterek ezóta csak az alkalmat lesték, melyben a franczia és lengyel követek által még mindig pártolt bujdosó fejedelmi pártot Konstantinápolyból némi ürügy alatt eltávolíthassák. Erre Tökölyi nem sokára maga nyujtott okot. Látván, hogy a németek felé hajló fővezérnél jobb elláttatásért tett sürgetéseivel czélt nem ér, 1701-ki september elején a nagyvezér híre nélkül utazott Drinápolyba, hol a szultán udvarát tartja vala. A rosz akarat, kivált a múlt évek alatt barátságot színlelt, de a németek által rég megnyert Skerlet portai főtolmács fondorkodása, e lépést arra magyarázta, hogy a békesség bontogatásáért járt oda a kurucz fejedelem. A haragra gyúlt nagyvezér néhány csauz által őt azonnal visszakisértette Konstantinápolyba, rendelvén egyszersmind, hogy Kis-Ázsiának Bythinia tartományban fekvő Nikomedia városába menjen lakni. A szultánnak pedig ugy adta elő a dolgot, mintha az Tökölyinek magának volna kivánsága.

A levél, melyben ezt Tökölyi, hazatértét megelőzve, Ilonával tudatá, keserű könyeket fa-

kaszta ennek szemeiből. Előre sejté, hogy ott, távol minden európai közlekedéstől, még kevesebb gond lesz reájok, még nehezebben kaphat hírt a hazában hagyott szeretteiről, gyermekei- s testvéreiről, kiknek sorsa saját viszontagságai közt sem szűnt meg őt busítani [1]); még kevesebb kényelmet s orvosi segélyt szerezhet folyton szenvedő férjének. De miként ennek titkára, Komáromy János tudósít, „boldogtalansághoz szokott elméje“ e csapást is nagy lélekkel tűrette a „minden dolgaiban erős szivű fejedelemasszonynyal“ [2]).

September 23-kán ült hajóra a bujdosó pár s más nap este érkezett új lakhelyére. Tökölyi, kinek lelke előtt valószinűleg ismét az egykor oly biztató, de már örökre meghiúsult világi nagyság ábrándképei vonúltak át, az egész uton s a partra szálláskor is komor, sőt mogorva s hallgatag volt. Midőn a számukra szállásul rendelt

---

[1]) Tanúsítja ezt egy 1696-ki levele Makér Péter horvátországi urhoz, melyben tőle tudósítást kér a zágrábi apácza-klastromban lévő Judith-Petronella hugáról s egyéb rokonairól. Knauz és Nagy Iván: M. T. Értek. I, 158.

[2]) Nagy Iván: Komáromy naplója. 67. 71.

tengerparti házakba beköltözének, egész kiséretök- s cselédségöket elfogta a szomorúság. Ilona szivét is mély s bizonyára a legindokoltabb bú keserítné; ő vesztett legtöbbet, ő érezheté legfájóbban a sors csapásait. De ő még sem tűrhette tovább maga körül a merő bánatos arczokat. Azon önfeledéssel, mely leginkább a nemesebb női kebelnek sajátja, magába fojtva a maga búját, vendégséget készíttetett; s annak végével, ugymond Komáromy, „mint a hattyú halála előtt rendkivül jó kedvet mutatott", zeneszóval híveit tánczra ösztönzé, arra önmaga is példát adván. Komáromynak, kit magával szinte tánczra kényszeríte, mivel roszul létével mentegetődzék, kezét kellett adnia, „hogy felépülvén kétszeresen kipótolja, sőt Isten engedvén a pataki várban viszi végbe". Az urak, cselédek eleinte csodálkozva nézék asszonyuk e jó kedvét; majd valamennyien felvidulának. És csak is ez volt Ilona czélja. „Én sejtém annak okát, mondja Komáromy, de másnap még is kérdést tettem hozzá. Megvallá szegény, hogy bizony nem cselekedte volna, de hogy mind méltóságos férje, s mind szolgái és szolgálói ne

gondolhassák a tengeren által hozattatásunkon való valamely búslakodását, s azt mások elméjéből is kiverje, azért cselekedte.“ [1])

Az új lakhely egyébiránt nem volt kellemetlen. Nikomedia nagy kiterjedésű város, mely a tenger felé lenyúló halmokon s ezek közti völgyekben épült. Közepe táján egy dombon állott a szultánok régi palotája, kik Konstantinápoly bevétele előtt itt töltik vala az év egy részét. A várost vastag kőfal környezé, mely a tengerig nyúlt le, de már romladozó félben volt. A fellegvár a város felett egy magas hegyen emelkedék kerekded nagy tornyaival. A közel hegyekről a városon keresztül több patak csörgedezik le a tengerbe. A kikötő igen élénk volt; jobbára innen vitték Konstantinápolyba mind a tüzi, mind a gályák épitésére való fát. Gabonával és gyümölcscsel is nagy részt innen láttaték el a főváros. A hegyvölgyes vidéken szép szőlő- s gyümölcsös kertek terülnek el; a faczányoknak s foglyoknak, a kissé távolabb fekvő szép erdőkben pedig a szar-

---

[1]) Nagy Iván: Komáromy naplója. 73.

vasok- s dámvadaknak is nagy itt a bősége. Komáromy titkár szerint a vidéket valóságos paradicsomnak lehetett nevezni.

Legszebb volt azonban Nikomedia, török nevén Iszmit, vidékén a várostól két órányira, a növényzetének buja gazdagsága miatt Virágmezőnek nevezett völgy, mely Illés próféta hegye alatt terül el. A völgy közepén egy majorház állott, melynek környékét a közel havasokról leömlő pisztrángos patakok s a hegy oldalaiból fakadó bő források öntözék. Az egész völgy egy gyönyörű kertet képezett, melyben a legszebb virágokkal beborított mezők, gyümölcsösek s árnyas ligetek váltakozának. A majorház felett emelkedő hegy ormán egy régi vár romjai ékesíték a vidéket.

XXII.

Ezer hétszáz kettőben e szép helyre költözött át Ilona férjével s egész udvarával. Mert, mintha a sors élete alkonyán némi vígaszt s kárpótlást akart volna neki nyujtani, az oly erős lé-

lekkel tűrt tengernyi szenvedésekért, a nagyvezér, elébbi keménységét jóvá teendő, nemcsak udvara ellátásáról bőségesebben gondoskodott, hanem, e szép jószág megvételére, őt erszény pénzzel is kedveskedett neki. E birtok, melyet Komáromy Virág-czifliknek, vagy Virágmezőnek nevez, legkedvesebb lakhelye volt Ilonának bujdosó életében. Itt a természet bájai enyhítő ír gyanánt hatottak sebzett kedélyére s kiengesztelték őt mostoha sorsával, kivált miután értesült, hogy fia, Rákóczy Ferencz is megszabadúlt neustadti börtönéből. Ez volt életének utólsó öröme.

Mert e kies lakhelyet ő már nem sokáig élvezheté. A sorvadás, tüdővész jelei már néhány év óta mutatkozának rajta. Már Konstantinápolyi laktában is, midőn férjével ennek köszvényes bajai ellen a tekerdáki sárfürdőben keresett enyhülést, visszatértében oly súlyosan megbetegedék, hogy alig mehetett vissza Konstantinápolyba. Ott ugyan hamar jobbra fordúlt s Nikomediában is tűrhető volt egészsége; de nyavalyája 1703 telén annyira elsúlyosodott, hogy január 20-kán túl már nem kelhetett fel ágyából, s huszonhat napi

szenvedés után, február 18-kán délben, életének 60-dik évében csöndesen elszenderülve múlt ki ez életből.

Öt-hat nappal halála előtt némi könnyebbülést érezvén, megtette végrendelkezéseit. Megemlékezett fiáról, Rákóczy Ferenczről, kinek szabadulási híre a börtönből fél év előtt oly nagy vígasztalást hozott számára. Rendelkezett némely hű szolgáiról, temetkezési öltözetéről és helyéről.

De utóbb ismét elnehezedvén, katholikus pap hiányában, férjének hűséges titkára, a református Komáromy János végezte mellette a papi tisztet, mint maga mondja, „semmit el nem mulasztván, valamit az Isten szent lelkének vezérlésével lelke javára s vígasztalására tehetett, éjjel-nappal sokat imádkozván mellette“.

Halála előtt pár nappal, mivel immár nem szólhatott oly hangosan, hogy a vele ugyanazon szobában fekvő férje, kit köszvénye szinte ágyhoz szegezett, meghallhatná, jámbor szolgájának fejét magához huzván, e szókat mondá fülébe: „Követem az én édes uramat, ha mit én vétettem ő Kegyelmének, én ő Kegyelméhez igaz voltam.

Másokat is követek kicsinytől fogva nagyokig, nékem megbocsássanak; én is mindeniknek megbocsátok.“

Február 18-kán pedig a mellette imádkozó Komáromyra vetvén szemeit, „ne imádkozzék már Kegyelmed, ugymond, se magamat ne imádkoztasson, hogy meggyógyuljak. Hitem kezeivel már megfogtam az én üdvezítőmet Jézus Krisztust, hadd bocsásson el, hogy mennél hamarabb mehessek hozzája“. Ezután reszkető kezeit az ég felé emelvén, a haldokló Krisztusnak a keresztfán s atyjának, Zrínyi Péternek a hóhérbárd alatt mondott eme szavait ismétlé latin nyelven: „Domine, in manus tuas commendo spiritum meum — Uram, a te kezeidbe ajánlom lelkemet!“ S e fohászszal: „Veni sancte spiritus — jöjj el sz. lélek ur isten!“ örökre elszenderült.

A drága hullát hű titkára két nap múlva koporsóba, márczius 8-kán hajóra tévén, Galatába, Konstantinápoly külvárosába szállítá s 10-én estve a jezsuiták kisebb templomában nagy ünnepélylyel temetteté el. Utóbb fehér márványkőből emléket emelt neki, s a sírját fedő lapra czimerét s alája

e szavakat véseté: „Donec resurgam — a feltámadásig.“ Sírja felett pedig, a templom falába, a nagy oltár mellé helyezett márvány táblára aranyos nagy betűkkel ezen emlékiratot vésette: „Itt nyugszik hősies munkái után a férfias lelkű asszony, neménck és századának dicsősége, méltóságos Zrínyi Ilona, a Zrínyi és Frangepán nemzetségek utólsó dísze, Tökölyi, hajdan Rákóczy fejedelmek, mind kettejökhöz méltó neje; rangja által kitűnő a horvátok, erdélyiek, magyarok és székelyek között, nagy tettei által még híresebb az egész világon. A sors szeszélyeit erős lélekkel tűrve, nagy volt a jó, még nagyobb a balszerencsében. Hadi dicsőségét keresztényi kegyességgel tetézve, erős lelkét visszaadta az úrnak. Meghalt virágmezei birtokán, Bithyniának nicomediai öble mellett, a megváltás 1703-dik, életének 60-dik évében, február 18-kán. Nyugodjék békében. Amen.“

Kimulását leírván, e szavakban sóhajt fel naplójában a hűséges titkár: „Megmenekedél e rosz világtól istenfélő, kegyes, tiszta életű, jó erkölcsű, sok boldogtalanságidat férfi szívvel meg-

győző s annyi gyötrelmedet békességes lélekkel szenvedő fejedelemasszony, nékem édes, jó, kegyelmes asszonyom. És bizony a mennyit ėz világon szenvedtél, soha több purgatoriumba nem mentél. Leszakasztá a halál a virágot mezejéről, ezt a legnemesebbik virágot!"

Harmincz két évvel később fiát, az anyjáéhoz hasonló sorsra jutott Rákóczy Ferenczet is ugyanazon sírba temette el híve, Mikes Kelemen. Ilona hullájából ekkor már csak koponyája táláltatott fel; ezt is fia koporsójába zárták tehát s vele együtt temették el. Kitől a hazában elszakadt, kedves fiával, az idegen földben ásott sírban örökre egyesült.

Nyomatott Bécsben, Holzhausen Adolfnál.

ZRINYI ILONA

TOKAJBÓL 1685. JUNIUS 10-ÉN

TÖKÖLYI IMRE FÉRJÉHEZ

IRT SAJÁTKEZÜ LEVELÉNEK

FÉNYKÉPEZETT MÁSA.

Az én Edes kedues Ur
amnak Thököly
Imre Uramnak
eö Nagysagánek Szivtul
adassek

[illegible] Edes Kiuom Vram

[illegible] valem nem gondoltam volna
Edes kereszteniseken [illegible] Kegmed nelkül
tölteni Tiszasul az aldot szent Innepet
de mint hogy Istenek io szerenczeseghenek
el kelendek ugy kell lenni vagy mind
ölünd azon altalitalba Edes Kiuom
Vramnak. Adgie Isten sok szerencseil örveno
nagyokat es Eressegel szerentsesen el mula
tny Kegmal kivansagy szerint, Kibol
kivanom Istentul ttk lehessen Edes Kiuom
Vramnak, azutan Edes Vram nemtu
dom vetegy Kegmed az en keresztnel kiben
sok tele dolgaral Irtam ttk valasatisat
varom es kerem Edes Kiuom giakorta
tudositson maga Egessege es mindennetetekerel

[illegible] Istenem legnagyobb nagyon [illegible]
kivánattal Kk. Atyafiságot es alazatos kegya-
lmiat, Csak orám igen nehezen van
altalak viratal nem egy se volna
az erosag ha Szerdnicod koldenenek
Szegerből hozzak egy Semo lovakat
kikutil Kk. es hekeletem eddig Szivem
Ezek utan Maradok mindenkor Idoben

K.K.

Igaz Szivel es Szeretettel
Kegyelmes Engedelmes [illegible]
Szolgaja mig el

Tokaj [illegible] Anno
168[?]

Zrinyi Ilona

